

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Растко Петровић

ЉУДИ ГОВОРЕ

„Антологија српске књижевности“ је пројекат дигитализације класичних дела српске књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft®

Није дозвољено комерцијално копирање и дистрибуирање овог издања дела. Носиоци пројекта не преузимају одговорност за могуће грешке.

Ово дигитално издање дозвољава уписивање коментара, додавање или брисање делова текста. Носиоци пројекта не одговарају за преправке и дистрибуцију измењених дела. Оригинално издање дела налази се на Веб сајту www.ask.rs.

2009.

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Растко Петровић

ЉУДИ ГОВОРЕ

Садржај

I	3
II	34
III	52

ЉУДИ ГОВОРЕ

Ову сам књигу написао за време једног путовања.

Одједном, све што су људи говорили око мене конкретизирало се и ставило испред предела и грађевина које сам гледао. Најпре се обзнанило у мени оно што је данас наслов књиге: Људи говоре. Говоре ствари просте, безначајне, али зато баш претоварене оним што је живот људи и универсума уопште. Прве речи које су ми долазиле записао сам истога часа у једној кафаници, на хартији купљеној у дуванџиници прекопута. Затим, не могуће одолети потреби да сачувам све што се јављало у мени а изгледало као да ће нестати одмах, писао сам на дрвеним клупицама капела.

Мислим да је она значајна, по својој новости облика, по ономе што садржи. Ја сам и сувише задовољан што је написана да бих желео рећи друго шта о њој. Кудикамо комплекснија, кудикамо простија од свега тога, она не носи у себи ниједну тезу, не говори ни о једној земљи, не брани ниједну естетику.

Београд 28-I-1931.

I

— **О**стрво Веће или Мање, — упита огарављени човек, насмешен само за тренутак.

— Има ли рибарских насеобина на оба?

— О, Мање је само ловиште господина маркиза. На Већем има једно двадесет кућа.

— Могу ли вечерас прећи тамо?

— Свакако. Поштанска лађица биће овде кроз један сат. При повратку она се дотиче Већег острва; можете са њом поћи. Само не знам како ћете се вратити. Бићете приморани да ноћите.

— То сам и мислио. Можда ћу тамо наћи за вечеру и спавање.

— Ја вам саветујем да останете до сутра овде. Село је мало и сиромашно али ћете са гостионицом бити задовољни. Разуме се, на острву такође једна од кућа се зове хаза де хуеспедес и тамо ће вам удесити и за спавање. Међутим та је де хуеспедес за двадесет кућа и, као и цело село, нема чак ни осветљена.

— За једну ноћ ће ми то чак чинити задовољство. И, најзад, сутра морам прећи на другу страну језера. Острво према томе не бих ни видео.

— Онда ће вас поштанска лађица узети. Она остаје овде минут или два, колико да измени пошту. Колико је сад?

— Пет.

— Биће тачно кроз један сат овде.

— Мислим да имам и сувише времена да се испнем до врха села. Имаћу непрестано језеро под собом, тако да ћу приметити кад се приближује лађица.

— О, видећете је сигурно.

— Онда ћу се пети овим уличицама?

— Боље је да узмете овај пут са стране. Ићи ћете благим нагибом између маслињака и винограда, све до куле. Затим можете сићи било којим степеницама низ улице.

Пео сам се ипак улицама. Камени излази кућа, прастари, излазе на саме степенице. Жене седе у вратницама; младе над ручним радом.

— Добро вече.

— Добро вече.

Престају да раде један тренутак. Дижу главе са веза. Један старац, између неколико сасвим старих жена, посматра свој повређени палац на нози.

— Добро вече.

— Добро вече, господине.

— Лепо ваше село.

— Да, лепо. Сирото. Прошле зиме цело је језеро било замрзнуто.

— Значи, није се могла ловити риба?

— Не, није се могла ловити риба.

Старица поред њега, не гледајући ме, каже:

— Младеж из Белмонтеха отишла је пешице на Веће.

— О, ја нисам видео, али кажу да је ишао и један аутомобил.

— Мора да је био дебео лед?

— Седамнаест педаља.

— Довиђења дакле.

— Довиђења, млади господине.

Једна девојка која ради филе на ђерђеву врло је лепа. Цела породица је у вратима куће код које се секу двоје степеница. Мора да је чудно живети над тако косим перспективама. Не изгледа сигурно ни да је зелена површина језера хоризонтална.

— Добро вече.

— Добро вече.

— Изгледа ми лепо то што радите.

— Радим по једном угледу који ми је дала маркиза.

— Ви радите за маркизу чији муж има ловиште на Мањем?

— А не, то је њен син који има тамо ловиште. Стари маркиз је умро још пре но што сам се родила.

— Они живе стално овде?

— Има само неколико година да се враћају свакога лета на језеро. Само сврате у наше село. Имају мотор и тада долазе са гостима.

— Како се зовете?

— Ивона.

— То није домаће име.

— Није. Мој отац је служио у марици и путовао много. Али многи ме зову Ролдана.

— Ивона је лепше. Довиђења дакле.

— Довиђења, млади господине.

У идућој улици, која иде право између два реда камених кућа, испод античких утврђења и над језером, две или три главе ме гледају кроз прозоре. У једним вратима неколико људи и деце.

— Добро вече.

— Добро вече, господине.

— Јесте ли рибари?

— О, има врло мало рибара овде. Они живе доле.

— Колико има рибара?

— Једва осам барки. Друга села на језеру лове више.

— Ваше село је врло лепо. Видите стално језеро са свога прага.

— Видимо увек језеро. Понекад побесни.

- Ноћас ће бити мирно?
- Можда и не. Изгледа да ће трамонтана.
- Довиђења дакле.
- Довиђења, довиђења.

Иако нисам још ништа приметио на језеру — једва две-три барке, које се скоро и не мичу на његовој површини — враћам се обали. Поштанска лађица мора да је у задоцњењу. Кажем човеку с ким сам још малочас говорио на обали:

- Поштанска лађица мора да је у задоцњењу?
- Ах, па она је отишла има већ десет минута. Чекала вас је пет минута али смо после мислили да сте се предомислили.
- Непријатно. Гледао сам пажљиво на језеро и никако је нисам видео.
- Од Белмонтеха она долази скоро уз обалу. Можда су вам је куће заклониле.
- Разуме се. Могу ли наћи коју барку да ме превезе на острво?
- Не верујем. У случају да се језеро узбурка, не бисте се вечерас могли вратити. Свакако, коштало би вас много.
- Колико би ме коштало?
- Можда тридесет пезета.
- Мислим да то није сувише.
- Можете говорити са оним старцем на клупи. Он је једини који би вас могао повести; остали се тек враћају са риболова.

Прилазимо заједно старцу који љубазно устаје да нас поздрави. Он је врло црвен, преплануо, изборан и угојен, што одговара вину, ветровима, годинама и јелу с којима је у пријатељству.

- Хтео бих да пређем на Веће. Да ли бисте ме превезли?
- Не треба ићи пошто је почела трамонтана.
- Али таласи на језеру не изгледају ништа озбиљно.
- О, па они су већ доста велики, а ускоро ће бити много већи.
- Ви се не бисте могли вратити вечерас?

— Не, не бих се могао вратити.

— Било би опасно да се враћате?

— Опасно и тешко; мом сину и мени требало би више но дупло времена за веслање.

— Има ли опасности при одласку?

— Били бисмо сасвим исквашени од таласа.

— То би се већ осушило. Ја мислим да, пошто је опасно за повратак, ви можете пити вина вечерас и на острву, а ујутру се вратити. Има ли доброг вина тамо?

— Да, али бисмо га морали пити у мраку. Идем да питам сина.. Ако он пристаје, довешћемо чамац до вас и поћи.

Нисам веровао да ће син пристати; личило ми је више на уљудно одбијање. Чекао сам ипак у друштву механичара, кога сам прво срео на обали. Гледао сам оно неколико расушених барки насуканих на шевар; оне су пљоснате, примитивне, налик на велика корита. Неки човек одевен у сегелтух и упрскан кречом сиђе у шевар са џаком на леђима. Млада жена, коштуњава и јака, донесе други џак. Да би истоварили то у једну од барки, загазише слободно у мокру траву и муљ. Жена је имала сукње мокре скоро до колена. Механичар им приђе:

— Враћате се у село? Овде је један млади господин који би тамо такође. Можете ли га узети?

— Зашто не? Нек дође!

Жена ми додаје руку да ускочим са мола. Брише клупу где ћу сести.

— Чувајте ноге од џакова, — каже човек, — из њих испада цемент и ако падне на влажну обућу тешко ћете га скинути.

Киша почиње крупним, ретким капљама. Муж и жена одлазе по нове џакове. Тада се кроз језерску траву појављује друга барка, црвена. Старац и један млади човек отворенога погледа веслају стојећи. Његов син!

— Можда је неуљудно што сам издао ове пријатеље, које сам прво натерао да ме возе. Можда ће сад зажалити што губе зараду.

— Они не воле да иду пошто је трамонтана. Дајте им пезету за вино.

— Нашли сте нешто за Острво, — каже старац кад се приближио. Његов син скида капу и гледа ме смешећи се. Он гледа нарочито у језеро иза мене, тј. не гледа ни у шта, пошто тешко да тамо има шта да га занима.

— Ова се барка враћа на острво; тако ћу вама уштедети труд. Хтео бих да вас замолим да узмете за пиће.

За то време муж и жена су већ у чамцу и ми полазимо.

— Хвала, господине, и довиђења.

— Довиђења и хвала вама.

— Добар провод.

Небо је сасвим покривено. Киша наставља истим капљама. Таласи који се одбијају о чамац шаљу нам воду нештедице. Жена весла на средини; своју горњу сукњу пребацила је преко главе; остале сукње, влажне, лепе јој се за колена. Обоје су врло задовољни да ме имају у чамцу.

— Купили сте цемент овде у Хуенти?

— А не, то ми је само послан на Хуенту. Човек Карлос, који је имао да ми га донесе, није могао јер му се жена разболела. Жена му је одскора затруднела па не сме да је остави. То је прво дете што чекају.

— Зидате нешто?

— Ја сам по занату зидар.

— Имате посла?

— Колико да се живи. Затим, тражим посла у свим селима на језеру. Иначе када маркиз дође на летовање има увек понешто да се поправи у замку.

— Где је његов замак?

— На Већем Острву. То је некада био манастир и напуштен. Стари маркиз, сенатор, купио га је будзашто. Потрошио је више милиона да га претвори у замак. Млади маркиз...

— Долази кроз два-три дана, — додаје жена. — Стара маркиза је већ тамо.

— Воли женске радове; ваше девојке мора да су добре везиље?

— О, она им поручује нарочито да би нас помогла. Како увек имају много гостију, употреби за поклоне. Да није маркизе и њеног сина ми бисмо често помрли од глади.

— Ове зиме је језеро било смрзнуто?

— Четрдесет и два дана. Младићи су одржавали пролаз кроз језеро, таман колико да се провуче једна барка. Требало је дан и ноћ одржавати га. Не би иначе било хлеба. Риба је већ била под ледом.

— Морали сте грдно пропатити?

— И колико! После десет дана нико више није имао ни пет пара у џепу. Несрећа је била што зими нема никога у замку.

— Жена вам изврсно весела.

— Врло је јака. Она је и мати двоје деце. Старија има пет година; рећи ћете ми да ли је лепа. Коса јој је савим светла.

— Волите много децу?

— Деца су сатисфакција живота.

— Нисам вас добро чуо.

— Кажем, да су деца једна сатисфакција. Живот не би вредео без њих.

— Сигурно. Је ли на овом острву ловиште?

— Да, било је и доста фазана у шуми, али је сеоска мангупарија уништавала младунце и гнезда. Иначе, има много шљука.

— Имали су право кад су рекли да ћу бити сасвим мокар од таласа. Ипак ми ово врло прија.

— Код кога идете на острво?

— Никога не познајем. Мислим да преноћим у гостионици, ако је има, и да потражим некога ко би ме превезао ујутру рано у Ескалону.

— Ја почињем рад у седам. Ако пођете у пет, могао бих вас и ја превести; тако бих за посао задоцнио само око пола сата.

— Мислим да би то било изврсно, јер бих онда још стигао и да се вратим поштанском лађицом у Хуенту. Више бих волео да из Хуенте напустим језеро.

— Онда ћу ја у пет доћи по вас.

— Дођите у пет по мене. Оно је замак? Изгледа огроман. Не видим рибарске куће.

— Село је са друге стране острва. Видите само торањ црквице која је наврх острва.

— Које припада ова шума?

— Скоро цело острво припада маркизу. Врло мало маслињака изнад села припада рибарима.

— Је ли вода дубока овде?

— Доста. Тешко је газити по њој близу обале пошто је камењар.

— Ево села, — рече жена.

Сусрећемо прво једну, затим другу барку са рибарима који бацају мреже.

— Добро вече.

— Добро вече.

— Како је?

— Иде, иде!

Пристајемо уз сасвим кратак моло на кољима. Човек ће остати у чамцу да истоварује; жена ме води. Слободно загазим за њом једном ногом до чланака.

— Овуда је крчма.

Село је дуж језера, али су му његове куће само леђима окренуте. Између кућа и обале кратке разграђене авлијице обрасле у коров, са баченим кошевима за рибе, разбијеним боцама, кокошима и мачкама. Куће су једносратне, зидане у средњем веку, иза њих је уличица, с чије друге стране су такође куће; и то је све. Оно неколико корачаја идемо том уличицом. Пред сваком кућом седе старице, старци, млађе жене и рибари. Деца претрчавају између њих. На једној кући пише: хаза де хуеспедес. Ова је двосратна и пред њом једна клупа и више столица. Неколико младих људи стоје и разговарају.

— Ово је моја мала, — каже жена за девојчицу која јој се баца у сукње.

— Како се зовеш?

— Хуана.

— Да ли си ваљана, Хуана?

— Како се каже?

— Да, господине.

— Чекај, Хуана.

— Како се каже?

— Хвала, господине.

— Госпођо Марија, тражи вас један господин. Један господин жели да говори са вама.

— Колико је велики — чујем да говоре жене са друге стране улице. — Одакле долази? — питају полугласно зидареву жену.

— Само ће да преноћи овде. Занима се за рибе. Можда је дошао због бацања нових младица у језеро.

— Како сте га довели?

— Мислим да га мој муж већ давно познаје: ваљда из Толеда.

— Хоћете ли да видите собу, господине? Ми тек треба да вам је спремимо.

— Онда није ни потребно да је гледам. Главно је да имам где да преноћим. Када се вечера код вас?

— Кад год хоћете. Обично једемо у осам. Шта да вам спремимо за вечеру?

— Оно што обично спремате за себе. Ако је могућно, рибу. Волео бих да је зготовљена како је рибари обично справљају на острву. За друго ми је свеједно.

— Изврсно, господине. Хоћете ли да вам изнесемо сад један сто, да седнете?

— Волео бих да видим острво пре вечере.

— Наш дечко вам може показати острво. Мало шта има да се види. Замак има велику збирку оружја.

— Хвала, ићи ћу сам. Још нешто: могу ли бити пробуђен пред пет? Човек који ме је довезао превешће ме у пет у Ескалону. Било би добро да рачун платим још вечерас.

— Не брините се ништа.

Идем једноме крају улице. Улица прелази у пут између маслињака и врло брзо доводи до капије замка. Замак се више не види, заклоњен полудивљим парком. Капија је отворена и ја продужавам кроз парк немајући намере да дођем до замка. Лево на кратком пропланку човек чува две огромне краве.

— Лепе животиње.

— Јединствене. Тридесет литара дневно. Господин маркиз их доводи на острво лети са другога имања.

— Ви сте острвљанин.

— Да. Али ја чувам сад краве да бих заменио једног младића који је прешао послом у Белмонтеху. Ја сам ловац.

— Колико вас има послуге?

— Сада смо четрдесет. Али ће са господином маркизом кроз два дана доћи још двадесет. Шофери, механичари, собарице и лакеји. Хоћете ли да видите замак?

— Не верујем. Нисам понео никакво писмо са собом, а сутра рано одлазим.

— Они су необично гостољубиви и радо покажу све странцима. Писмо вам не треба. Штета је ако не видите оружје. Кажу да у свету ретко ко има такву збирку.

— Чуо сам да је врло велика.

— Заиста је све тако лепо удешено. Његова екселенција, покојни сенатор, утрошила је неколико милиона.

— Срећа је за село да је један напуштени манастир претворен у замак. Сада могу понешто зарадити и ван риболова.

— Како не! Стара госпођа маркиза зна свакоме име и брине се за свакога. Колико је девојака удомила! А још треба мислити на госте. Долазе сваке године. Дођу само на неколико дана, лове по језеру, прелазе моторним чамцима на обалу а оданде праве излете аутомобилима. Затим скоро истога дана сви оду; али за то време имамо посла од ујутру до увече.

— Ретко је одакле овако диван изглед на језеро.

— Видите тамо ону кулу на обали, са вртешком? То је госпођа маркиза спровела воду чак горе до замка помоћу електричних мотора; цео замак има своје осветљење. А сад је обећала да ће дати да се спроведе електрика и у селу.

— Треба да се вратим да бих видео острво пре но што падне ноћ.

— Штета је да не видите замак. Могли бисте ипак да говорите са мајордомом.

— Мислим да ћу га видети којом другом приликом.

— Довиђења, онда, господине.

— Довиђења. Кажете тридесет литара?

— О, врло често и више.

— Довиђења.

Пролазим опет кроз село. С једне и с друге стране, жене и луди гледају ме љубопитљиво. Кажем свакоме: добро вече! И свако ми тако отпоздравља. Испред једних врата неки млад човек кује ципелу. Он престаје да кује кад наиђем да би ме гледао. Чим га поздравим застиди се и брзо наставља свој рад. Два корака од њега, такође пред вратима други кује котао сужен на средини. Двоје деце му је сваки час међ ногама, он их само стрпљиво отура ногом, као да су појас који се развио, а који нема кад да свије. Он такође застаје и гледа.

— Добро вече!

— Добро вече, господине.

— Ради се.

— Помало се ради.

Улица излази скоро на језеро и одмах се претвара у само утабану путању по трavi, дуж језерске обале. Са стране је још једино велика једноспратна зграда која није никада завршена. Испод траве је велико камење; из ње излазе стене покривене маховином, тако да се тешко корача. Уз острво је врло живописна шумица пуна птичије граје. Горе, са врха, за час још вири поцрнела црквена звонара која је на врх села, затим је апсолутна усамљеност. Корачам ивицом острвском, удишући дубоко мирис влаге, шуме и трава. Вече се сасвим неприметно замотава око Мањег острва чија је густа шума одмах прекопута. Између ова два острва, сасвим близу мене, дижући тихи и ведри шум, пролазе две рибарске барке. Људи на њима су ћутљиви и лаганих покрета. Ја прво чујем њихове мреже, кад падају у воду, и весла, и тек се онда појављују барке и рибари иза траве и трске.

— Има ли рибе?

— Врло мало, млади господине.

— Али ће за вечеру бити довољно?

— Можда.

Продужавам кроз биље сасвим уз обалу; газећи сваки час погрешно на камен који се не види. Птице, које су, мора бити биле ћутљиве цео дан, граје раздрагано: у вечери изнад мене, уз острво, све смеђијој а преда мном, по води, све плавлјој. Опет изнад круна дрвећа видим куле замка недалеко испред себе. Скоро сам обишао цело острво у круг. Налазим једну плоснату стену на коју се може сести као на наслоњачу, ослонивши леђа на једну другу. Остајем тако дуже од пола сата, можда од три четврти, без једне мисли у глави, без једног сна. Задовољства су чисто физичка. Очи уживају у све тамнијој боји шуме прекопута, груди у дисању ваздуха освеженог мирисом биља и воде. Ваљда бих једино волео да птице ћуте: али ни тога нисам свестан. Враћам се истим путем скоро кроз мрак. Вода је сад светла и звучна. Код недовршене грађевине сусрећем оне рибаре, који су се ту близу искрцали. Више их апсолутно не разазнајем.

Једино што примећујем јесте да један од њих носи нешто велико и као плетено од трске. Видим кроз то комад неба.

— Шта је то што носите?

— За хватање јегуља.

— Имате јегуља у језеру?

— О, ми нарочито живимо од њиног хватања.

— Али нема ниједне реке, ни која утиче, ни која истиче из језера?

— Нема.

— Језеро није везано подземно са морем?

— Никад то нисмо чули.

— Како је онда могуће да има јегуља! Ја сам увек слушао да јегуља има само тамо одакле могу ићи чак у нарочита мора ради плођења.

— Не верујем да ове могу игде изићи.

— Где налазите трску за плетење кошева?

— О, свуда је на језерским обалама има доста.

— Ево наше куће. Добра ноћ, млади господине.

— Добра ноћ.

Пролазимо поред ковача и обућара. Сад видим само њихове прилике пред кућом. Окружени су женама и децом. И пред другим кућама седе сељани. Нигде се не виде светиљке.

— Добро вече.

— Добро вече, господине.

Пред крчмом, у потпуно мрачној улици, два пута више људи. Унутра гори свећа. Седам за сто испод свеће и покушавам да читам Живот Челиниев. Редови играју према игри пламена. Долази један пуни, задовољни старац:

— Немамо добре светлости, али маркиза је обећала. Иначе све је тако добро у овој хаза де хуеспедес.

— Држите је одавна?

— Она је мога рођака. Има је већ осам година. Откако се оженио из Сарагосе; његова жена је желела непрестано да дође у његову земљу и да нешто ради. Тако су отпочели ову хаза де хуеспедес. Мислим да су задовољни.

— Изгледа ми с љубављу вођена.

— О, моја снаја је силна жена, права матрона. Када она реши, ствари иду увек добро и с љубављу. Ако желите да читате попните се горе где постављају сто за вечеру. Морали су упалити велику петролну лампу.

Пењем се кроз мрак уским дрвеним степеницама. Згазим погрешно, те се склизнем за два степена; то начини страховиту ларму, као да сам се и ја поломио, и да су се степенице подамном срушиле. Изнад мене се чују журни кораца, отварају се врата негде у дну горњег ходничкића и топла, радосна светлост расипа се на све стране. Завршавам пењање и видим на вратима девојку која држи испред себе лампу обема рукама. Лице и очи су тако осветљени да се не зна да ли је уплашена, или се смеје гостољубиво, или се подсмева. Налазим само да је лепа.

— Да се нисте повредили? Требали сте да викнете да вам осветлимо. Рекла сам дечаку да вас доведе горе са свећом чим дођете из шетње. Изволите.

— Хвала. Сметам ли вам док радите? Могао бих сести овде и читати; тако вас не бих узнемиравао.

— То је талијанска књига?

— Живот скулптора Челиниа. Решио сам да је прочитам путујући, и тако је читам већ две године, па никад краја. Морам чак да се враћам, јер заборавим шта је било.

— Како се зове књига?

— Живот од Бенвенута Челиниа. Описан је цео живот Италије у XVI веку.

— Да ли је срамота признати да нисам никад чула за њу?

— Сигурно да не. Срамота је да сам вас ја на то признање натерао, а сам вам нисам рекао, шта ја нисам никада видео.

Она ме погледа и одмах разумеде рђаву игру речи.

— Шта ви нисте никад видели? Или боље, знам. Хтели сте да кажете, је л' те: „Тако лепу девојку!“

— Чини ми се да сте погодили. У сваком случају ни ваше острво није мање лепо од вас.

— О, оно је и уистину лепо. Само ја нисам са острва. Моја мати је била али се затим удала у Сарагоси. Ја само проводим лето код ујака и ујне.

— Ваша ујна је из Сарагосе?

— Да, то је јединствена ујна. Откако код нас не иде сасвим добро, после смрти мога оца, она је сасвим усвојила моје две сестрице. Пошто сама нема деце, мале су сасвим кћери за њу.

— Зар... Допада ми се баш необично ова соба. Волим украсе везене код куће и домаће фотографије. Има ли и слике ваше матере?

— Да, да, ево овде су моји родитељи; ту сам и ја сасвим мала. Смешно?

— Личите више на оца. Је ли ово ваш брат на слици поред вас, или...?

— Не, мој вереник.

— Близу венчање?

— Чим добије службу. Можда само месец или два.

— Такође из Сарагосе?

— Из Сарагосе. Синоћ је дошао са једним другом и остају до сутра. Можда сте их видели пред кафаном.

— О, као да их нисам ни видео. Био је савршен мрак.

— То је непријатно је ли те? Стара маркиза је обећала да ће идуће године поклонити селу осветљење. Кажу да је, када је зимус било залеђено, било тужно и тешко у помрчини.

— Срећа је за вас да нисте били.

— Било ми је жао ујака и ујне, и хтела сам доћи, али сам се страшно бојала да пређем тих неколико километара преко леда. Не смета вам што ћете јести са свима нама?

— Напротив, биће ми врло пријатно. Немојте тумачити рђаво, али ми је жао да је ваш вереник баш сада овде. Могли бисмо можда прошетати заједно: овако бих имао непријатно осећање да вам сметам.

— О, не бисте нам сметали Ни најмање. Виђамо се често; и после, ми смо стари вереници, рекли смо дакле све једно другом.

Уђе деран што послужује у кафани:

— Госпођице, вечера само што није готова а мале Ферере нигде нема. Нисте је видели? Госпођа Марија се уплашила.

— Не, она је сигурно заспала иза кокошарника. Чека да се испиле мали. Нађи и један лимун.

Укућани се почеше лагано скупљати. Цео је свет хтео да зна шта читам и да ли долазим од Логорне или Панкорбе, тј. из Бургоса или Лериде, али ове две последње вароши из пажње не споменуше. Госпођа Марија, огромна и лепа жена, великих, црних очију, донесе сањиву Фереру на рукама; Изабела јој се држала за сукње. Њен муж, крчмар, био је човек мали, мршав, црвен и узбудљив. Он је у свом оделу изгледао као у опреми за гњурање; чакшире су му долазиле до испод мишица. Два младића, пријатних ликова и брижљиво одевена, запиташе ме да ли сам ловио птице као они по језеру и да ли сам видео капелицу на месту где се искрцао Сан Диего када је долазио на острво.

— Дошао сам с друге стране скоро до замка и нисам наишао ни на какву грађевину.

— Значи да сте били на корак два од ње, али да вам је лишће заклонило. Виде се још трагови његових стопа на стени код обале. Не треба, разуме се, у њих веровати.

— Зашто не. Ја верујем. Верујем у Бога и у чуда које врше светитељи кад је Бог с њима.

— Али, ујна, — прекиде младић (значи тај је вереник!), — откуда траг ноге само тамо где се искрцао, а не и по целом острву и не на супротној обали одакле је дошао?

— Бог је хтео да остави знак о доласку светитељевом.

— Зашто би Бог порицао физичке законе које је сам прописао! А физички закони наређују да се камен не угиба под човеком.

— То је смешно и глупо, како младеж сада више не верује!

— Треба јести, треба јести, драги моји, ја сам гладан, господин је гладан, ви сте гладни и зато се и препирете.

— Изволите овде, господине.

— Ако ми дозволите, ја бих овде, а ви изволите у чело. Иначе ћу се осећати као туђин.

Имам девојку прекопута себе и два младића. Девојчице спавају по великој жени као по каквој косој постељи, не сметајући њеним покретима. Оне с времена на време отворе очи да би појеле штошта са својих тањира и опет тону у сан. Чак се и трзају у сањању. Ја не чујем цео разговор који се води око мене. Сасвим сам расејан. Мислим како су сви ови луди апсолутно симпатични и простосрдачни. Жена је можда одвише енергична, један од младића сувише пун себе, али девојка је права реткост. Сви се удварају верениковом другу: за будућност вереникову изгледа да он може бити од велике користи.

— Необично је љубазно од вас што сте дошли, — каже му девојка. — Мигуеле вас много воли.

— Нарочито, ничији савети нису тако од користи као савети искреног друга, — каже крчмар.

— Мигуеле нам је причао колико сте енергични и колико сте успели само својим трудом и памећу.

— О, ја сам имао нарочито много среће. Ја сам можда и само случајно увек видео шта треба чинити а шта други не чине. Сигурно; био сам увек спреман на рад.

— Ја сам се увек дивила, кад један човек тако млад успе у животу. То је дивно видети. Изабела, молим те, лежи мирно, не ударај ме по грудима. Дивно је видети човека који зна где треба да троши снагу.

— Ја се бојим да Мигуеле није човек који то уме. Он је помало плашљив, можда сањалица. Ја сам ти давно то рекла, је ли, Мигуеле?

— О, ти си рекла... Разуме се, Бернес је енергичнији много од мене, а онда, Бернеса сви слушају кад говори. Ја не умем да убедим ни у оно што би требало да цео свет зна већ од рођења.

— Не треба никад сумњати у себе, Мигуеле, — рече велика жена.; — ти си младић добар, исправан, а то се увек тражи. Успећеш.

— Како сте ви прво успели?

— Ја сам увек веровао да је наш рад велика ствар за народ и онда сам само видео да у покрајини Сарагосе омладина није организована. Није организована на један рационалан начин, да користи општој ствари. Није довољно обући се и имати музику. Онда сам ја то чинио сам не тражећи ничију помоћ. Па кад се видело шта је омладина Сарагосе, разуме се, питало се и ко сам ја.

— Ви познајете Н-а?

— Радио сам с њим пре него што је постао секретар.

— Изгледа да је то човек невероватно енергичан. Чула сам да је право чудо.

— Може се рећи да је то више но човек. Он је један од ретких људи у свету.

— Виђате ли га још?

— Кад год идем у Мадрид. Није ме заборавио; понекад ме задржи на вечери. Његова жена и сестра свирају у четири руке. Лепо је провести вече усред тога домаћег мира.

— Али ја мислим да је заиста главна срећа погодити шта треба чинити, у општу и у своју корист. Ево, има две године да сам уписан, али моја жена Марија може вам рећи да сам ја у ствари, по убеђењу, то још од првога часа. Од првога часа, од сасвим првога часа. Само ја нисам знао да изразим шта осећам, нисам знао ко проповеда исто; није имао ко да ми објасни. Је ли, Марија?

— О да, мој муж је осећао да нешто ново наилази, ал' није умео да изрази.

— Ја сам, кад су још они пре почели против отаџбине, викао; ево овде сам баш викао, доле у кафани; има света који се тога сећа. Викао сам: Видећете да то не може тако; да вам неко неће допустити да иде тако! То није да сам се бојао за свој дућан, да ће га затворити, село не може без иједне кафане, већ сам рекао што сам осећао нешто. И кад је почело оно право, да сам се само сетио да је то то, да сам се сетио на време... али куд сам могао знати на овом острвцу! Ко би се сетио! После кад сам видео, било ме је срамота да приступим; да не кажу: Ето приступа зато што је успело! Тако тек пре две године, кад ми Марија рече: Глупо је да си ти по убеђењу а да ниси уписан! ја сам тражио и да ме приме.

— О, ујак је одувек био за обнову.

— Ја бих толико волела да наш Мигуеле успе. Можете ли га ви помоћи?

— Ја ћу учинити што год могу. Али ја сам уверен да младић његових способности може успети без ичије помоћи.

— Треба га много саветовати.

— Како вам се допада риба, — обратише се први пут мени, — хоћете ли још?

— Не, хвала. Сасвим је изврсна. Изабела баш чврсто спава.

— Немогуће је метнути је у постељу док ја нисам с њом. То је кукњава. Она је моја зеница, моја мезимица. Не осећам скоро да нису моје. Одакле долазите, господине?

— Из ваше постојбине.

— Није што сам сама оданде, али ја налазим да су тамо најлепше жене Кастиље. Када сам прошле године била тамо с мужем, ја сам се и као жена окретала за женама, толико су лепе. И после, то су велике, лепе жене, матроне; може одсећи косу, наруменити се, она остаје жена и никад не личи на мушкарца.

Крчмар скиде убрус који је имао везан око врата, обриса њим уста, и спреман на разговор, одмаче се мало од стола.

— Верујете ли ви, господине, да ће бити ускоро рата?

— Са ким мислите да би се морало ратовати?

— О, доста је отворити новине. У целом свету пишу о томе. Мислите ли да се то може избећи?

— Не знам. Можда ће једнога дана ратови сасвим ишчезнути. Дубоке, исконске силе које покрећу ратове, више неће имати дејства. И онда ће сви народи бити у праву.

— Али има народа који би желели да уживају у миру своју културу и других, који немају културе, и који воле рат да би се забављали рушећи.

— Сваки народ је у току времена и с муком прикупио ма и најмање благостање, ма и најсиромашније, и то је његова култура. Ниједан народ као целина не воли да то своје благостање ризикује, јер је рат увек ризик, а да и не говорим да ниједан народ не воли да шаље своје синове у смрт.

— Откуда онда ратови?

— То баш и кажем: рат не долази зато што га један народ воли а други не, што је један у праву а други не, или што је један некултуран а други не. Већ као помори и несреће. Једнога дана ће цело човечанство пазити узбуђено да такав помор на њега не наиђи. Сваки народ засебно пазиће на себе непрестано, да се то на њему не збуди. Као што сваки човек пази ла не добије грозницу, или још боље да не добије нервозу у којој се, и без спољних разлога, може потући са суседом.

— Али дотле, док то не дође, једна земља не може допустити да је друге угњаве, једино што чека да дође време правога мира.

— Сигурно... Замислите, ја сам данас код вас, на вашем острву, које је јединствено у својој простоти и лепоти. Ничега на њему нема што би ми било туђе или што би ме чинило туђином. Ви бисте ноћас могли бити на некој мојој реци и осећати се исто тако присно и угодно као да сте у самом завичају. Не могу да појмим како се онда могу наћи два човека да се убијају, мрзећи земљу један другога и мислећи да је то земља која му жели зла.

— Нећете ипак рећи да нема никога који мрзи нашег човека и који му жели смрт.

— Можда! Докле год човек човека није видео, није разговарао са њим, док не може да га замисли; нарочито док не може да замисли да и онај други има своје занате, децу, бриге, да је углавном срећа и несрећа расподељена подједнако праведно и неправедно по свету, можда и уме да мрзи. Али кад су за истим столом, нити може пожелети да убија, нити мрзети. Разлика у језику, у обичајима, отпада чим два човека почну да се споразумевају, макар се и не разумели. Разлика нешто значи само кад се каже: њих раздваја језик, обичаји. Ви сте видели у рату, ретко је да војник није осећао сажаљење према заробљенику. Сигурно је да сваки од нас воли своју отџбину више од иједне друге земље на свету. И са колико разлога! Али отаџбина од њега не тражи да убија, већ да је воли.

— Отаџбина је једна велика лепа ствар.

— Ја мислим да је љубав за отџбину, као љубав било за шта, још много већа и лепша ствар. Можемо да је волимо сви заједно, и нико ни на ког због тога да не буде љубоморан. Да волимо жене које су на њој рођене, свитања и заласке на њој, и уопште све.

— Ви сте или новинар или песник, господине.

— Можда; али ја не говорим ни као новинар, ни као песник. Цео свет овако мисли или осећа.

Одједном видим да сам се одиста упустио у сувише апстрактно разлагање, можда сувише књижевно. Рат? Ко зна, можда је рат заиста вечит. Можда мржња која настаје између људи неће никада бити избрисана. Свакако је глупо говорити о томе са овим добрим људима које збуњује што треба да имају о томе своје мишљење. Желим да променим разговор.

— Мислим да ћу још који пут, ма једанпут, доћи код вас. Све је необично лепо.

— Надамо се да ћете одржати реч. Тада ћемо имати осветљење.

— И пилићи које Ферера очекује биће већ кокоши, — додаје шалећи се девојка.

„Ти такође, мислим у себи, бићеш мати, твоја јединствена вечерашња свежина биће само успомена. Нашто се онда враћати!“

— Доћи ћу, сигурно ћу доћи. Мислите ли да ће ме дечко пробудити пре пет?

— Хоће. Он ће вам сад однети и свеже воде.

— Онда бих ја сад пошао на једну кратку шетњу кроз ноћ. Довиђења.

— Довиђења. Пријатна шетња.

Пред крчмом нема више никога и улица је сасвим пуста. Идем на мали моло, који је саграђен тиме што је између неколико пободених коља набацано камење. Гледам у апсолутну тамнину воде. Остајем тако десет или петнаест минута, када чујем јасан шум весала по језеру; затим чујем и гласове, неколико мушких гласова, али не чујем речи. Најзад разазнајем и по коју реч, јасну и усамљену као звезда:

— Не, кажем ти да не!

Чамац пристаје испод мојих ногу али га ја апсолутно не видим. Распознајем само шумове покрета при скидању весала, при искакању људи итд. Један се тамни човек диже испред неба и с руком пред устима довикује:

— Ана-Марија, Ана-Марија!

Један прозор се отвара на острву:

— Јесте ли ви?

— Ми смо, дођите.

Долазе троје; две женске прилике, од којих једна свакако девојчица, и с њима неки деран. Утапају се у помрчину испод мојих ногу где су већ људи и чамац.

— Била је већ ноћ када сте пошли?

— А не, смркавало се. Имам нешто у стомаку и боли ме да цркнем.

— Шта си јео?

Острвљани се муче да извуку нешто из чамца. По шуму, изгледа да су то нека ужад и балони. Питам се да ли ме виде. Онда одлазе тако натоварени. Сви; једно по једно. Када већ мислим да нема никога, од чамца долази нови шум: неко се исправља, накашљава и одишући, од неког напора који је тек извршио, пење се право к мени:

— Добро вече, господине.

— Добро вече.

Видим јасно његову велику прилику пред мање мрачним небом, али чак ни по гласу не могу да закључим ког је доба.

— Долазимо из Белмонтехе, али нисмо све свршили.

— Нисте свршили посао?

— Не сасвим. Тамо је војничка свечаност па већину ствари нисмо купили.

— Нисам никада био у Белмонтеси.

— О, занимљивије је свакако од острва... јесте ли чиновник?

— Ја сам странац.

Очевидно да би човек хтео да разговара, али се устеже. Свеједно ми је да ли ћу говорити с њим или не, али ми је страшно досадно да му помажем у почињању разговора. Ћутим.

— Да свет није издељен на толико разних секта и земаља, ја мислим да би било више за јело.

— Зашто мислите да би онда било више?

— Не знам. Тек мислим да кад би сви у свету радили просто на томе да се има што више за јело, било би доста за цео свет. Овако једни кажу: ми хоћемо да једемо

највише! а онда други кажу: ми не смемо дати да поједете што припада нама! и тако док се препиру прође време за ручак или трећи поједу све, иако нису гладни.

— Сигурно, само да објасните и ту своју идеју свету сви морате наћи присталице и ове би у ствари биле једна нова секта. Можда ће се на некој идеји наћи заиста цео свет и почети заједнички веровати у њу... До сад су, осим религиозних идеја, само идеје Једнакости и Слободе успевале да окупе читава човечанства, али онда су одмах губиле свој полет и као да никад нико није разумевао више у чему је једнакост и у чему је слобода.

По други пут те вечери скретао сам разговор на апстрактности, и то ми је било досадно. Човек је ћутао и мислио шта би још рекао; ја сам ћутао такође један тренутак, па упитах:

- Имате ли жижица? Хтео бих да видим колико је сати.
- Не, ја не пушим, па и не носим.
- Мислим да је доцкан и да би требало спавати. Довиђења!
- Довиђења, довиђења, господине.

Кроз затворена врата трпезарије допире разговор укућана. Моја соба је до синоћ припадала некоме од чланова породице: пространа, чиста, с много фотографија. Спремам се да легнем и хтео бих да се умијем, али видим да вода није уопште спремна. Отварам прозор. У авлијици, између позадине крчме и језера, послуга при слабој светлости пере судове:

- Васкес!
- Ево ме, господине!
- Немам воде.
- О извините, господине, ја сам сасвим заборавио. Ево, трчим.

Пет минута доцније ломњава по степеницама и деран куца:

- Смем ли ући?
- Слободно, Васкес! Васкес, хоћете ли ме пробудити пре пет?
- Хоћу, господине. Јесте ли видели замак, господине?
- Не овом приликом.
- Ја ћу кроз два дана прећи, као увек, у замак да служим.

- Тамо можете много научити.
- Како не! Кад одслужим војску, мислим да ћу негде у вароши моћи служити као лакеј.
- Свиђа вам се та служба?
- Врло је тешко бити добар лакеј.
- Добро, Васкес. Мора да је страшно тешко.
- Ја вас задржавам, господине, од читања.
- О не; видим да умарам очи према свећи, а и иначе сам сањив.
- Добра ноћ онда, господине.
- Добра ноћ, Васкес; не заборавите ујутру. Ту је и обућа.
- Изврсно, господине.

Ујутру ме буди грдна ларма петлова. Искачем из постеље кијајући, умивам се и силазим на улицу. Острво се купа у првом осветљењу. Све је чедно, чисто и светло; звучно; као да је стварање света тек завршено. Жене су у грдним покретима с једне стране улице на другу, спремајући се на посао. Гласови из њихових грла су врло значајни.

Ја сам у чамцу између Острва и Ескалоне. Села по језеру заплвила на његову воду. На врху једног брда у дубини, које је цело још у магли, сија само под првим сунчаним зрацима село Монт Паланкинос. То је Брдо Бува, и девојка (Острвце) која је служила код мојих пријатеља била је из тог села. Зато смо је звали: Острвце са Брда Бува.

„Каква разлика, мислим у себи, између оне Ролдане што смо је звали Острвце и везиље што ми је синоћ рекла да је зову Ролдана!“

Примећујем да ми зидар који равномерно весла нешто говори. То је увек прича из времена кад је језеро било смрзнуто („четрдесет или четрдесет и два дана, рекли су ми, мислим даље у себи; у осталом, шта ме се тиче колико је дана било смрзнуто“). Његове очи су пуне суза:

— Мала је боловала већ три дана и моја жена се већ разбољевала што ниједан доктор не може доћи на острво и што ћемо је тако изгубити. Девојчица је била непрестано у бунилу и врућици. Треће вече жена се развика: умире, умире! Скочим из постеље, видим: мала стисла зубе, преврнула очи, поплавила; умреће сигурно. Сасвим је свеједно умрла ту или напољу, или упали обоје под лед: не бих могао више издржати жену а и мени би било сувише жао. Јесте ли видели како је лепа? Обукао сам се, увио девојчицу у мараму и отишао право у ноћ. Ево по овој истој води сам

газио. Страшна помрчина је била око нас, сваки час сам клизао и посртао, иако сам ставио чарапе преко ципела. Жену сам оставио као луду у кући. Разумем да онај мој пријатељ није хтео оставити своју да би ми пренео цемент. Трамонтана ме је тукла у лице и било је хладније но икада у овим крајевима, али ја сам ишао и ишао. Требало ми је три сата док сам начинио три километра до Белмонтехе. Мислио сам само непрестано: „Да ли ми је већ мртва у рукама или није?“

— Кад сам стигао, са истока је почело већ да свањује. Избудио сам неке пријатеље и онда сам тек видео да је отпустила вилице, да није више онако модра. Доктор ми је рекао да јој је хладан ваздух вратио мало живота, да је иначе већ не би било међу живима; и још ми рече да ће је спасти. Кад сам се вратио жени, рекао сам јој: „Чим прође зима одселићемо се са острва. Ићи ћемо у неко село где има доктора и школе. Не треба овако шта дочекати понова!“

Зидар је ћутао и ћутао, па онда рече сам:

— И још смо увек на острву!

Шетам стрмим косама око Ескалоне, кроз маслињаке. Ови на првој дневној топлоти миришу исто тако заносно као и да су врт каранфила или јасмина.

Људи протерују стазама мазге натоварене вином. Жене проносе на главама велике ћупове са водом. На једној заравни десетак дерана дигли грдну ларму играјући се војске. Они су наоружани грањем које представља пушке, и прућем које представља сабље. Дигли су свакако галаму што би сви желели да буду бар подофицири, бар каплари, а онда немају коме да командују. То је приказ који ме увек искрено узбуди: неколико година играо сам то у Палилули:

— Шта се догађа, пријатељи?

— Спремамо се за рат.

— То ће бити неки грдан рат?

— Страшан. Сви смо у организацији и не бојимо се никога.

— А против кога ћете у рат?

— Против Белмонтехе.

— Само против Белмонтехе?

— О, то су наши крвни непријатељи.

— Али и они су у организацији!

— Разуме се, они кажу да су организовани! Међутим ми знамо какви су они. Када је била свечаност овде, ишли су у винограде да краду грожђе, и после их болели стомаци, и мајке морале да их бију. Славни јунаци, ти из Белмонтехе!

— Кад им будемо објавили рат, ми ћемо написати једно писмо Генералисиму где ћемо му објаснити какви су солдати у Белмонтеси, а он ће бити задовољан што ћемо им ми показати какав треба бити!

— Али је читаво језеро између вас. Биће вам врло тешко водити тај рат.

— Ни најмање. Једнога празника ми ћемо се искрасти рано ујутру у рибарске барке и отићи на Мало Острво. Тамо ћемо их чекати да дођу.

— Сасвим величанствено („Кањош Мацедоновић!“ мислим у себи). Само, за тренутак ја ту видим масу батина. Сељаци са Великог Острва вас чекају што сте уништили мале фазанчиће, овдашњи рибари поздравеће вас кад им вратите барке, а о родитељима и да не говорим.

Дечац ме погледаше подозриво. У тренутку им се учини да желим да заштитим лукавством њихове вршњаке из Белмонтехе.

— Ви станујете у Белмонтеси?

— Не, ја Белмонтеху нисам ни видео. Али ако икад сретнем неког дерана оданде, рећи ћу му одакле им прети пропаст.

Малише синуше од поноса:

— Учинићете нам задовољство, господине.

— Добра срећа, дакле! А што сте изабрали баш Мање Острво?

— Тамо је дивно. Оно не припада никоме.

— Како никоме! То је ловиште маркиза.

Двадесет корачаја даље, иза завијутка, изнад пропланка пуног расцветане траве, ред дрвених кућица за пчеле. Ове лете широким круговима, као у заносу, изнад пропланка. Једна је чудна, сасвим црвена, обојена ко зна чим. Пошто се једина разликује од осталих изгледа као умножена. Где год погледам видим њу. Онда је бар посматрам. Лети раздрагано изнад цветова; сужавајући кругове, скоро је стални црвени ореол изнад њих. Опет се диже, зуји, размиче свој лет. Одједном се залети у цвет, зарива се дубоко у њега, буши јогунасто, страшно, скоро брутално, себи место у њему. Цело њено тело је у раду, чврсто, тешко, задихано. Сам цвет као какво живо биће, које подноси величанствено силовање, трпи, дрхће на танкој стабљици од упорнога рада што је у њему; од тога дрхћу и зелени листови изнад цвета. Затим пчела излеће, изгледа занесена, луда, јури право напред на нови бокор биља, у нови цвет. Онај претходни остаје сав болан, празан, отворен небу.

Пре но што се врате у кућице, стотине још других пчела мешају се, укрштају, бацају у цветове. Сав простор изнад биља, као да је захваћен у њихов покрет, престаје бити за очи статичан. И цветови као да играју под летом пчела; као да једни дотрчавају под њих, да други у страху и ужасу беже. „Какав мислим у себи. „Тако бих волео једном да стварам, скупљајући оно што је најбоље у богатствима око мене, да прерадим то затим у једну јединствену хомогеност. На крају рада пчелиног је мед који садржи у себи срж свих цветова а није чак ни скуп онога што су они, већ нешто ново и изванредно. То није ни овај ни онај цвет; то је мед; и особине су толико друкчије да то чак није ни мирис пре свега, већ укус. Доћи једнога дана на једно језеро као ово, приступити свему, свакоме, слушати све и гледати све и после, не то описати, већ из тога начинити нешто што ће имати своју боју, свој укус, свој тон, свој парфем, своју судбинску патетичност. Не, не, не мислим то, већ нешто што отприлике одговара тој идеји. У сваком случају, требало би написати нешто имитујући пчеле, нешто страховито савремено, а што ипак не би било: као пчеле!“

Понова сам ухватио себе да бих желео да стварам ко зна шта и ко зна због чега. Треба ли да сам охол због тога или застиђен? Лежем на траву и одмах видим цело језеро под собом; свако рибарско сеоце као упола потопљен цвет. Између две травке, или између мојих прстију пред очима плове барке по води. Изгледа као да је довољно да упутим њима свој дах па да им помогнем да одмичу по тој површини, за шта је иначе нужен толики напор мајушних веслача. Или да их састављајући изненада прсте, заробим као инсекте. Осећам се огроман, јер сам средиште свога посматрања и своје мисли, а све то друго, иако живот као и ја, остаје сићушно око мене до у бескрај. Међутим све је игра и заблуда личности; перспективе се уређују око мене а ја нисам господар чак ни њих. Нисам господар ничега, ничега, чак ни себе. Примичем и размичем прсте и барке настављају да плове у једном неосетљивом азуру.

Улазим у варошицу која је на врху брда, разгледам њене зидове што је опасују, шарене запреге волова који пролазе оним јединим двома улицама, и најзад кастел из ког се ишло кроз засвођену галерију у утврђење над самим језером. За време од неколико векова, Ескалона се тако борила са Сарагосом, Монт Паланкиносом итд. Силазим опет на језеро да узмем поштанску лађицу за Хуенту. На обали окупљени рибари између разапетих мрежа гледају у једног свог друга који на крају штапа држи обешеног даждевњака.

— Шта се догодило?

— Нашао даждевњака, па мисли да је змија.

— Разуме се да је змија, — каже рибар.

— Змија са ногама! Сутра ћеш наћи и рибу која има ноге.

— Кажем ти да је змија.

— Гледај како се ухватила за штап. Он јој је стрпао штап у уста и она загризла, па сад откако је дигао увис, не сме да попусти да не би треснула.

- Шта ћеш чинити?
- Шта се чини са змијом? Убићу је.
- Али кад ти кажем да је то велики гуштер и да је користан. Пусти га да иде.
- Хтела ме је ујести.
- Е страховито си глуп. Гуштер хтео да га уједе!

Поштанска лађица се одмиче од обале и ја више не разликујем њихове речи. Видим да је неко ударио по штапу, да се даждевњак сигурно надао у бегство и да су се сви за њим залетели. Затим остаде само плавило воде, неба, и иреалност обала. Онај што тера лађицу није се још ниједанпут окренуо, тако да могу замислити, ако ми је мило, да има лик чудовишта. Због тих људи који се до краја не осврну, детињство је пуно фабулозних бића. Покушавам да мислим. Хтео бих да смислим нешто пријатно и да из тога после испредам даље мисли, лагано, све до стизања. То се зове бити спреман на сањање. Међутим сам расејан; не започињем никако мисао. Истовремено осећам нелагодност што ћу врло брзо стићи, а овако погодан тренутак за сањање нећу имати све до сутра, или чак ни сутра. А после ћу морати на посао и све ће бити само стварност.

Док приступамо ускоме хуентском молу, примећујем да се уз њега налази и чамац онога старог рибара, којим је требало синоћ са сином да ме превезе на Острво. У чамцу је сад само његов син, усправан и ослоњен лактовима о моло.

- Ево вас натраг! Како се све свршило?
- Врло добро. Као што видите, могли сте слободно поћи. Језеро се после сасвим смирило.
- Ја сам био вољан, али се отац бојао. И после, кад се Зидар већ враћао...!
- Жао ми је да сам вас забадава узнемирио. Обећао сам да ћу вас други пут употребити.
- Не чини савршено ништа... Зидар је већ морао ићи. Жена Карлоса, који се спремао да носи цемент, разболела се. Хоћете ли сада да прошетате? Волео бих да вам покажем рибњаке, ако хоћете.
- Врло добро. Имамо и иначе још добар сат до ручка.
- Чекајте да догурам барку. Пазите!
- Нисте у риболову?
- Не, чекао сам брата и оца. Спремамо се да проведемо целу ноћ на језеру. У почетку је тешко, јер се насуче, али сад ћемо одмах проћи кроз овај рит.

— Како се зовете?

— Пипо.

— А ваш отац?

— Кортец.

— Отац вам изгледа изврстан тип, весељак и румен.

— О, да!

— Ви сте најстарији?

— Да, ја имам двадесет и осам година а мој брат је за две године млађи од мене. Он воли свој занат.

— Зар га ви не волите!

— То је била жеља мог оца; да овде останем. Ја сам служио у марици. Путова сам до Кине и Сиднеја, и све то ми се врло свидело. Да сам остао у марици, до сад бих био маршал (наредник) поморски, имао бих добру плату. Нешто значи бити маршал; и то је живот који нешто значи, који је за мене!

— Нисте могли убедити оца да попусти вашој жељи?

— О, све ми је то било досадно. Чак нисам ни покушао да убеђујем. Чим сам дошао мајка ми је нашла девојку, и одмах су рекли свима да сам верен. Они су се уплашили да неће имати ко да настави овај занат. Као да је то занат!

— Девојка вам се није свиђала?

— Не, она није била ружна, али ја је нисам ни гледао, а кад сам је најзад погледао, имали смо већ двоје деце и била је стара.

— Али сада волите своју жену?

— Како могу да је волим, кад ми је цео живот упропашћен!

— Зашто мислите да вам је живот упропашћен? Видели сте много света и сада живите на миру у селу које ми изгледа једништено: имате децу!

— Ја више никада не могу изићи из овог села. Још сам млад а живот је за мене сасвим свршен. Да сам постао маршал, могао бих покушати у животу још и много штошта друго. Сада је сасвим свеједно: живео или умро.

— Али ко вам може бранити да покушате још увек друго шта у животу и у свету! Жена и деца ће вас чекати.

— Не верујем да је могуће. Да нисам подузео занат, још бих и могао. Овако данас треба наловити рибу за ручак, и сутра за вечеру итд. И који је онда дан кад могу поћи а да сви због мене не буду гладни тога дана!

— Овако сте бар у својој земљи. Не волите своје село?

— О, могао сам увек доћи доцније. Овако не волим ни њега, ни икога; ни мајку која је тражила девојку, ни оца, ни брата, ни децу. Мислим да не волим никога. Они су ме сви уништили. Нарочито ме је отац уништио. Да ме је убио не би ништа горе учинио.

Паде ми на памет:

— Али живот наш не зависи само од нас и наших породица. Сваки дан га може потпуно изменити. Синоћ су говорили да би могло доћи до рата. Чак деца у Ескалони... Верујете ли ви то?

Њему синусе ОЧИ:

— Ако би било рата и ако бих из њега изишао жив, никада се више не бих вратио на језеро.

— Ја налазим да је рат страховита ствар. Он је уништио целу генерацију пре нас, у целом свету.

— Сигурно. И ја не желим рат; али, ако до њега дође, променићу свој живот.

— Шта бисте тад чинили?

— Не знам. Овако је мој живот завршен.

„Смешна ствар, мислим за себе; веровало се, пошто је последњи рат био тако страشان, да други више не сме, не може доћи; бар док не изумру сви који су га доживели. Међутим, рат је одвикао свет од мирног живота, од равномерног силажења смрти. И сад чак за онаквим ратом чезну, можда с ужасом, баш они који су на претходни бацили највеће проклетство. Само рат и оно што он носи ослободили би их понова од живота у нормама традиције, тихог прогреса и морала. То је читаво проклетство и ваљда највећа несрећа које је рат оставио за собом. И још каква несрећа!“

Погледам у сат. Нећу имати више времена да се вратим чамцем. Овај клизи и сувише лагано.

— Мислим да би ипак најбоље било да ме искрцате. Ако се не вратим журно друмом, нећу стићи ни за ручак, ни за воз.

— Можемо оставити чамац овде и вратити се заједно.

Кад смо били на путу, он изненада напусти свој мирни говор и упита као у усхићењу:

— Мислите ли да то води чему: живети?

— О, кад размислим, не! Не верујем. Али има нечега дивног у томе што се живи, и баш зато што то не води ничему.

— Шта сте рекли?

— Да је живот у много часова диван. Чак и кад човек има да живи и умре у Хуенти и иначе.

— Сигурно, сигурно... Али ја сам увек... Ево оца!

Причекасмо неколико тренутака док нам стари не приђе.

— О, добро дошли, господине. Како вам се допало на Острву?

— Изврсно.

— Откуда ти овуда, оче?

— Видео сам вас издалека кад сте отишли, па сам мислио да ћу вас сустићи у рибњацима.

— Имате још једнога сина?

— Још једнога, који је за две године млађи... Иако су моји синови, а овај је још и присутан, морам вам рећи да не бих могао пожелети бољу и послушнију децу.

— Нисте никада помислили да би могли отићи у свет и радити далеко од својих родитеља?

— Нашто! Ми смо сви још из давнине рибари.

— Али ако не воли тај занат?

— У почетку га ни ја нисам волео. Сад видим да је то био најбољи И најсигурнији хлеб.

— И ако се језеро смрзне с времена на време?

— И ако се смрзне. Мало гладујемо, па ништа. Ове зиме када се смрзло, Председник је послао поклон селу. На мене је пало преко тридесет пезета. Тако сам имао чак и за пиће. Јесте ли Енглеz?

— Не, нисам Енглеz.

— Има шест година — пазите на камен — један Енглеz је провео месец дана овде. Цео дан смо ловили рибу заједно. Он је иначе живео у Толеду. То је био диван младић од двадесет пет година, чист, кротак; ништа није чинио а да ми не каже и чак ми је све о својој кући и фамилији испричао. Они су живели још увек у Инглитери. О, колико је био добар, тај јадни младић. Сећаш ли га се, Пипо?

— Сећам га се изврсно, оче.

— Тешко ми је сетити се његовог имена, али ако бих се размислио можда бих и могао. То није било енглеско, већ скоро кастиљанско име. Мислите ли да бисте у том случају познали у њему неког од својих познаника?

— Сумњам. Ја сам познавао врло мало Енглеза.

— Хтео сам само да кажем да је боље остати на староме занату. Не вреди бити добар када се свет толико искварио после ратова. Стари су се такође искварили. Родитељи не воле децу као некада а деца чим проходају заборава на родитеље.

— Али ви сте задовољни са својим синовима?

— О, ја сам сасвим задовољан са њима. Али морам признати и пред Пипом да је то данас тако ретко. Ја сам можда једини који је задовољан са синовима.

„Ево шта окива најчвршће тог младића за Хуенту мислио сам у себи, увиђа ли он то овога тренутка такође?“

— Зашто није вредело да Енглеz буде добар у животу?

— О, зашто? Слушајте само, шта му се догодило. Неко је дошао и рекао ми — сећаш се, Пипо? — како је сестра газдарице хотела, у коме је Енглеz становао, затруднела и како се он онда уплашио и убио. Али ја нисам ништа поверовао. Ја сам знао колико је он добар и колико би њему било немогуће да учини тако ружну ствар. Ја сам узео билету; од својих сопствених новаца — ево сви ће вам у селу потврдити — узео сам билету, отишао у Толедо да видим како се то догодило. Познавао сам све у том крају где је био његов хотел и разговарао сам са целим светом, и видео сам врло добро колико су оне, та газдарица и њена сестра, биле рђаве и колико су слагале. Газдарица је живела са једним младићем и овај је завео њену сестру и обе су биле пропале жене. После је та девојка затруднела и то казала младићу а младић јој рекао: „Ето тај Енглеz, који станује код вас, богат је, стидљив и не зна законе. Реци му да је дете од њега и да мора да се ожени тобом и да ти да много новаца. Видећеш колико ће новаца дати само да се не би оженио!“ А овај млади Енглеz, у своме чистом срцу, мислио је да му је част уништена и није се сетио да нико од његових кастиљанских пријатеља, ни људи из Толедоа у то не би поверовао. И да би му и закон дао за право, јер је сигурно да он није учинио ништа рђаво. Зато се он закључао одмах и отровао. И кад сам ја дошао, она блудница била је у болници за порођаје, и ја сам одјуррио тамо и тражио сам да је видим. А болничарка ми је рекла: „Је ли ради пријатељства или ради укоравања?“ — „Ради укоравања, узвикнуо сам, ради укоравања! Не, већ да јој у лице плунем; њој која је убила тако красног дерана!“ И онда ме нису пустили. А све сам то

учинио о своме трошку и ради оног пријатељства што је имао за мене и наше село. И како је добро ловио рибу! Од ујутру до увече, он је само ловио рибу и поправљао мреже. То није био човек који мисли на љубав. Његово срце је било чисто као ова вода.

Пипо није слушао шта говори његов отац. Прича је можда била и сувише позната, или просто није одговарала стварности. Кад смо се растајали, он упита, гледајући пажљиво како постављају, у кафани, тек купљену машину за кување кафе:

— Можда ћете још једанпут доћи у Хуенту?

— Надам се. Једном, усред лета када се могу купати у језеру.

Он оде и не сачекавши крај мога одговора.

Затим сам у возу чуо неколико једновремених и укрштених разговора између путника. И ово:

— Не кажем за онај утисак, тако чест, када се човек тек упознаје, да је то већ старо познанство. Ту је само утисак а познанство у ствари још не постоји. Али постоји она дивнија ствар: начинили сте једно познанство, измењали сте само неколико речи а увиђате да сте безразложно сазнали тачно оно што је најбитније у том човеку. Ви га познајете исто тако добро или чак и боље од његовог брата, сина итд. Можете провести поред њега још двадесет година, ништа подробније о њему више немате да сазнате.

Осврнуо сам се на ту страну. Човек је говорио на рђавом француском, али убедљиво. Насмешио се одмах, пошто ми је малочас узео новине.

— Мислим да сте савршено у праву. Ја сам видео данас на једном језеру неког младог рибара...

Али ми одједном би досадно да настављам мисао. Просто продужих да гледам кроз прозор.

II

Д

оста месеци доцније понова на језру. Од станице до обале нисам срео никога познатог. Попио сам кафу у једној од две крчмице на пристаништу, затим изишао на онај моло што је на кољима. Било је око седам часова, али још сасвим далеко од вечери; могао сам да видим, јасно испод себе, журно пропливавање читавих јата риба. Два млада човека ослоњена недалеко на ограду мола гледала су их такође. Пљували су с времена на време. Рибе су се окупљале па затим продужавале пут.

— Много рибе ове године?

— Да, само је ове забрањено ловити јер су још младе.

— Бацате их понова у језеро?

— Да, бацамо их понова у језеро.

— Не можете ми рећи шта је са оним старим рибаром, дебелим, црвеним?

— Не знам на кога мислите?

— Мислио сам да је само један стари рибар овде. Заборавио сам његово име.

— То би могао бити такође твој отац! — рече један од њих ономе другом.

— Сигурно; он је одмах са гостима. Само није тако дебео. Је ли вас возио?

— Не, требало је да ме вози прошле године на острва. После сам са његовим сином ишао у рибњаке а стари нам се придружио. То није био јединац; мислим да је имао још једног сина.

— Је ли се Пипо звао онај што вас је возио у рибњаке?

— Мислим.

— Е па стари је сигурно мој отац.

— Сигурно.

— О, никако није ни могао бити ко други, јер је доста да дође неки странац па да је он уз њега. Ми га зовемо Водич, иако нема шта да се показује у Хуенти. И колико може да попије! Је ли вам причао о Енглезу?

— Говорио ми је о неком Енглезу.

— Пазите када вам понова прича, како ће се Енглез убити. Час скаче са звонаре, час револвером, час се отрује; чак сече и жиле. А нико га никад није видео.

— Што је са вашим братом?

— О, тај је преживео гадан тренутак. Сви смо мислили да му нема живота.

— Био је болестан?

— Данас се први пут мало дигао из постеље. Имао је полмоните (запаљење); четрдесет и седам гради („сиц!“). Доктор није више ништа могао, и да му мајка није извукла крв, данас га више не би било.

— Долазимо баш сад од њега. Прозире се сав као цвет. Доктор је рекао да треба мало да једе, све док се не придигне, а он је већ узео меса. Постао је као дете.

— Диван младић. Треба му рећи да ми је жао што је пропатио.

— И још како! Ја сам њин најбољи друг и ми сви кажемо да је он најбољи међ нама. Ви сте га познавали?

— Кад сам се вратио са Острва имао сам читав сат до воза, те смо ишли до рибњака. Имао сам утисак да га познајем давно.

— Ја сам њин најбољи пријатељ.

— Јест, то је наш најбољи друг. Он се ове године вратио из марине и не раздвајамо се никада као да смо браћа. Он је крстио Пипову млађу ћерчицу.

Младићи почеше давати живе знаке некоме који је долазио уз обалу. Били су срећни да могу најзад да утврде за кога сам питао.

— Је ли онај старац?

— Мислим да јесте, али је сувише далеко да бих био сигуран. Да ли још лови рибу?

— Слабо. Он сад само седи уз чашу и прича чуда. Цело село се забавља његовим причама.

Ћутали смо један тренутак.

— Да, то је он; чудо, како ми је изгледао много дебљи, толико је снажан И црвен.

Младић му одмах викну, смејући се:

— Тата, оди да видиш једног господина који те се сећа.

Онај ме познаде и пре но што стиже поче поздрављати. Неколико пута узастопце, не видећи да сам већ приметио и отпоздравио. Било је непријатно, али решено задржах свој осмех. Најзад:

— Добар дан, млади господине, прошло је већ много времена откако сте били код нас.

— Скоро годину дана. Сећате ме се?

— Како не! Провели сте ноћ на Острву.

— Кажу ми да вам је Пипо био болестан.

— Долазим од њега. Данас је ипак мало устао.

— Тата, он је и данас тражио меса а Лоња му је дала. Зашто чине то, кад је доктор дозволио само супу?

— Требало је да узме мало; мало је могао да узме; али шта ја могу!

— Како се разболео?

— Ми смо се вратили пред зору са риболова, пошто је била грдна киша. Он је био до коже мокар. И ја сам му рекао да се склонимо, али он је хтео прво да уреди са барком и мрежама и одмах је добио болове под пазухом и ватру. Трајало је шест недеља; мати, само мати га је спасла. Бојим се што је тако ислабио.

— Сада ће се већ брзо угојити. После болести се увек брзо поправља.

— Је ли те? Даће Бог. Јесте ли видели овог Пабла, господине, што је још до главе ошишан, и тек га пустили из марине. То је мој трећи син.

Млађи је син био решен да задиркује оца. Глас му је ипак умео да помеша то са много нежности и поштовања. Он је био мажен син, и, као што је Пипо онда рекао, човек који воли свој занат — ведри рибар:

— Он неће да ти је син, тата; каже да пијеш сувише и да те више жене не воле!

— Не могу ја сисати млеко као он, а жене немају више шта из мене да сисају. Тако смо квит. Када спроведу светлост на Острву, ићи ћу тамо да живим, само да вас више не гледам.

- Пипо станује далеко?
- Не; тамо крај обале.
- Можда бих га могао обићи... вечерас или боље сутра.
- Како не! Обрадоваће се.
- Кад хоћете можемо вас одвести.
- Шта то кажете? — упита старац, збуњено што је прекинут.
- Господин хоће да види Пипа, тата.
- Пипа? Е па хајдемо одмах — сигурно да још није легао.
- Ја се бојим да га то ипак не замори. Могао бих га посетити сутра.
- Не, не, боље је одмах, господине драги, боље је одмах. Врло ће се обрадовати, видећете.
- Хајдемо онда!
- Пођосмо са мола, али је једна нова личност прилазила.
- Куда то, стари вођо?
- А, Армандо, ти! Господин хоће да обиђе мога Пипа. То је стари пријатељ. Водимо га, видиш.
- Баш љубазно. Поздравите Пипа. Жена је моја ишла јутрос код Лоње и донела ми о њему вести. Боље је да много не једе.
- То кажем и ја. Најзад, зашто мени сви то кажете као да га ја храним! Довиђења, Армандо.
- Довиђења, наш стари.
- Видите ли овога? Био је богат некада. Имао је три куће у селу и неке четири барке. Сад има само једну. Изгубио је два сина. Били су велики као стабла. Онда се више није занимао за имање. Ја мислим да би сваки човек слабији од њега полудео, али он никад не покаже шта је проживео; има за свакога љубазну реч.
- Сећаш се, тата, како је поклонио барку на којој је његов Кампос ловио?
- О, говорило се да Кампосов дух седи сваке ноћи у барци. Нико није смео да оде са њом ноћу. Арманду је било страшно жао што се тако говори о Кампосу, чије је тело на Сијера Невади.

— Лепо је од вас да хоћете да обиђете Пипа.

— Било би ми жао да прођем кроз Хуенту а да га не види. Био је онда врло искрен са мном.

Моје вође застају. Сетили су се нечега:

— Знате, његова кућа није богата и не треба нам то замерити. Тешко је рибарима обогатити се.

Али заборавише то кад из куће испаде неколико младића са гитарама.

— Ви долазите од Пипа? — упиташе очарано.

— Били смо да га видимо; мало смо му свирали.

— О, Педро!

— Шта би?

— Како Ана? Мислим да те чека, Педро.

— Као и тебе твоја Сагрера.

— Која Сагрера?

— Хајде. Она с којом ћеш се оженити, начинити сина.

— Заиста? Колико ви све знате!

— Калико се може! Хоћеш ли доћи после?

— Можда. Ево један наш пријатељ иде да види Пипа. Здраво, пријатељи!

— Отиди, Пабло, напред, да кажеш да долазимо. Овуда, кроз ходнички, драги господине.

Уђосмо у собу доста пространу и светлу, скоро у собу нове куће. Било је много ствари у њој и сав слободан простор између њих заузимао је велики сто. Оно што је изненађивало, беше лево од стола зидана пећ за кување; од рђавих старих цигаља, олепљена једино око огњишта. Димњак је излазио кроз горње окно на прозору. С једне стране стола стајала је још млада, висока и мршава жена, необично пријатног, паметног погледа, али већ свела. Са друге стране, на нечем што је или диван или постеља за децу, седео је болесник. Његов лик сам био заборавио, али је очевидно био грдно измењен, самим тим што ме није ни најмање сетио на онај који сам једном видео. Велике плаве, болесничке очи гледале су ме болно и расејано. Брат му одмах рече са врата:

— Пипо, гледај, имаш посету.

Младић се диже придржавајући се за сто, и скиде капу. Он не као да прездравља већ као да иде смрти; тако је изолован његов осмех, и тако је без живота рука коју пружа.

— Здраво, драги Пипо, седи, седи, молим те одмах и метни капу... Тако.

— Ви сте жена Пипова?

„То је жена за коју он каже да је стара и да је не воли!“

— Ја сам његова жена. Јесте ли чули како нам је био болестан?

— Његов брат ми је рекао. Нисте много ослабили, Пипо, само изгледате као девојка. За десет дана ћете опет бити снажни.

— Данас сам први пут устао и нарочито су ми се ноге осушиле. Да мама није дошла са пијавицама и пустила ми крв, шта би било са мном!

Стари рибар је ишао по соби као дадиља. Додиривао је све, и кад је стигао до прозора, отворио га широм. Талас дивног свежег ваздуха проби се до нас. Али млађи брат поскочи:

— Тата, зашто отвараш прозор, кад може назепсти?

— Али мало чистог ваздуха му треба.

— Сад ће ноћ. Озепшће, тата, боље затвори.

— Добро, добро, ево затварам. Али паметније би било да има ваздуха а да не једе још меса.

— И доктор је рекао да треба да су непрестано отворени прозори. Треба ми чистог ваздуха. Пустите тату, он ваљда најбоље зна шта ми треба, — рече Пипо уморно, с неком грдном љубављу према оцу. Можда га је одједном заволео због тога свежег таласа ваздуха. Због њега му одједном све опростио.

— Тата, опет си срушио ту циглу; сасвим ћеш ми разрушити пећ. Нећу имати на чему да кувам.

— Свеједно, Лоња, послаћемо вам за јело ја и моја стара.

— Шта то сипате, госпођо?

— Мало црнога вина. Да наздравимо сви.

— У твоје здравље, Пипо.

— Хвала, млади господине.

— Јеси ли уморан, Пипо?

— Прилично. Ово је први дан ван постеље.

— Онда ћу ја свакако одмах да пођем.

— Останите још мало. Сада ће наићи мале. Послала сам их по уље, — рече жена а њене очи говораху: „Знам да је то немогуће, али, када би се могло, да кажеш моме мужу да ја нисам низашта крива и да треба да ме воли. Не иди још!“

— Нећу још легати, — рече Пипо гледајући у страну. — Захваљујем вам много што сте дошли. Мале ће сада!

— Треба ипак да легнете чим одемо. Девојчице ћемо потражити успут. Довиђења, Пипо!

— Баш журите!

Очи женине су говориле: „Зашто још не останеш; зашто му не кажеш да нисам крива; да треба да ме воли?“

— Довиђења, господине!

Ја сам спреман да га спречим ако покуша да устане; али он оста седећи, гледајући пажљиво у руку коју ми пружа. Био је на путу и да ми не да руку, толико га је нешто на њој занимало. Гледао је у њу огромним очима.

— Овуда, овуда!

Изиђох.

— Налазите ли да је ослабио?

— Више је постао прозрчан. Брзо ће се поправити. Мора да је преживео тешке дане. Је ли га жена неговала?

— Она само за њега живи.

— Пипо воли свој дом?

— Разуме се!

Само два корака даље сретамо девојчице. Гледају ме радознано.

— Поздравите господина. Чекали смо да вас види.

— Како се зовеш, плавојка?

— Ивона.

— То јој је овај наш друг Пабло наденуо такво име. Он је био кум. Неки који су били у морнарици, крштавају тако девојчице.

— Видите да му је и на барци написано: Ивона. Толико Пипо воли мезимицу.

— Сјајне девојчице; црноока и плава.

— Савршене девојке. Иду већ у школу. О, немојте!

— Зашто не; за конфете.

— Како се каже, Ивона?

Мала се толико збуну да, отворивши шачицу, умал не испусти новац.

— Немојте их мучити.

— Хвала, господине, — рекоше девојчице шапатам.

— Сада ћете право кући а новац да покажете мами.

— О, па ми носимо уље право кући, — одговори старија увређено.

— Пазите, колико већ пада вече... Мислим да ћу вас оставити да бих прошетао до врха села. Сићи ћу после у крчму на језеро.

Додајем:

— Треба да поручите по коју чашу док се не вратим. После можемо на кафу.

— Довиђења, господине, чекамо вас после вечере.

— Довиђења, изићи ћу на врх и после сићи.

Пењем се уз стрме улице. Не виде се лица жена и девојака које су у капијама.

— Добро вече. Како везиље?

— Изврсно. Радиле смо цео дан.

— Овуда се може изићи под кулу?

— Скрените десно, уз прве степенице.

— Добру ноћ.

— Добру ноћ, млади господине.

Друго посело под капијом; чујем пролазећи:

— Сина?

— Не, она би желела да буде кћи. Данас је почела да трпи.

— Добро вече. Вечерас треба да буде месеца? Још не излази!

— Изићи ће на оној страни. Тек је почео да се крњи.

— Једва видим језеро.

— О, оно се види већ сасвим добро, господине.

— То је зато што сте већ научили на њега и знате тачно где се налази.

— Долазите из Панкорбе?

— Не, идем у Панкорбу. Добру ноћ!

— Добру ноћ, господине.

Наилазим на читаву групу младежи која седи на неком зиду и певуши. Испред једног дела слободног неба видим два-три оштра, чаробна девојачка лика. Иза осталих је у позадини нека зграда тако да их не разазнајем.

— Добро вече. Могу ли овуда изићи на врх села?

— Туда. Имате још два-три корака свега.

— Јесте ли ви саме девојке, или има и мушких међ вама?

— С нама су и два моја брата, — одговара једна насмејано. С њене стране је све сасвим црно. Не видим је.

— Добро вече, господине, — каже дубоки, младићски глас.

— Хтео би да вам пружи руку, али се не види, — каже оно исто девојче.

Наилазим прво на једно топло, женско колено, затим на њено раме и тек онда сусрећем пружену руку; једну па другу.

— Добро вече! Пошто нисте саме, допустићете ми можда да останем који тренутак са вама.

- Разуме се да можете остати.
- Сагрера, помакни се, и ти Херера; ево има места да седнете. Није прашњаво, само се не смете освртати јер је одостраг дубоко.
- Нећу се освртати. Види ли се језеро одавде?
- Ено, види се врло лепо.
- Ускоро ће бити месечине?
- Већ је расветљено иза планина. Ви долазите због риба?
- Не. Не бих умео да кажем због чега сам дошао.
- Седите ли добро?
- Изврсно.
- Обишли сте Пипа? Он за мало да није умро.
- Откуда знате да сам био?
- Малочас сам видела његову матер; она је ожалосћена што и њу нисте потражили.
- Нисам знао да би јој то било пријатно. Поздравите је.
- Ивона, шта си учинила са својом косом? Путоваћеш!
- Куда? — упита девојка поред мене и диже руку да врати прамен који се одвојио. То је први пут да је проговорила. Покрет њене тамне, обле руке пређе преко неба упола расветљеног месечином што се није појављивала.

Одједном се сјајно растопљено сребро просу по далекој води; и то тамо где сам мислио да воде и нема већ да је обала, дубоко. То сребро је треперило око једне сићушне рибарске барке која, изненађена, као да се трудила да побегне.

- Мислим да сам говорио једанпут са вама. Не сећате ме се, Ивона?
- Да, има годину или две дана. Хтели сте да знате зашто се тако зovem.
- Радите увек онако дивне чипке?
- Радила сам много зимус. Једна трговина у Толеду ми узима по угледу.
- Да вас нису одале другарице, питао бих их сâм мало доцније шта је са вама.

- Заиста! Да сам знала, одала бих се сама раније.
- Али да нисам питао, ви ми не бисте рекли да ме се сећате?
- Не, ви сте онда само прошли. Чудо је да се сећате.
- Како се зове девојка која вас помаже у везиву?
- Сагрера. Она је поред мене.
- Сагрера, ако се мало нагнете моћи ћу разазнати ваш лик. Тако. Хвала: ви сте лепа девојка, Сагрера.
- Не, ја сам ружна.
- Лаже.
- Јесте ли верени, Сагрера?
- Сагрера је верена за Пабла, оног што вас је отпратио код рибара. Он је тек дошао, и има три дана само да су верени.
- Зашто није Пабло са вама?
- Пабло је увек био ту, али откако сви знају да су се заверили, а родитељи се још нису договорили, није обичај да више долази.
- А када се венчате, нећете ни ви више долазити, Сагрера, овамо?
- Неће ни она више.
- Херера, Херера, Сагрера, потрчите за час, тетка се љути, — зачу се из помрчине.
— Ое, Херера!
- Ево, ево! — одговори девојка и онда осташе све неколико тренутака ћутећи. Затим Херера упита другарице: — Хоћемо ли све да сиђемо? Штета је што су тако досадни.
- Тако је добро овде, али сиђимо. Кажу да је жена Карлоса почела да трпи. Сагрера, хоћеш ли и ти? Сем ако не чекаш Пабла!
- Могу доћи за вама кад обиђем најпре малог Педра; он се расплаче понекад у мраку и тата се онда љути. Хоћеш ли ти, Ивона, да ме причекаш часом, а онда ћемо сићи заједно, или силазиш одмах?
- Чекаћу те ако хоћеш.
- Могу ли још остати који тренутак или је боље да идем?

— Зашто би било боље да идете? Можете и остати ако вам је пријатно. Сагрера ће се одмах вратити.

И јато младежи нестале грајећи. Стрме улице су одјекивале од њихових гласова и обуће. Затим као да их није било до малопре, апсолутна тишина завлада око нас.

— Ако ја сада изиђем више села у маслине и ако вас причекам пола сата, да л' ћете доћи?

— Зашто бих дошла?

— Мислим да бих имао нешто да вам кажем, ако дођете макар само за тренутак.

— Боље је да кажете онда сада.

Говорио сам јој лагано:

— Не могу вам казати сада, јер немам шта да вам кажем. Бићу само просто бескрајно срећан ако дођете. Дајем вам реч да нећу бити зао, да вас нећу задржавати, ни додирнути.

— Не могу доћи.

— Немате појма колико ћете бити дивни ако дођете. Дођите само један тренутак. Нећу чак ни говорити. Само дођите па отидите. Дајем вам реч да нећу ништа зло покушати.

— Кад бих и хтела нисам сигурна да бих могла доћи. Ако ико упита: где идеш, ја не бих могла доћи. И нашто!

— Ви ћете доћи ако вас нико ништа не упита, нико не види кад прођете. Ја ћу вас чекати и цео сат, и после ћу сићи с друге стране на језеро. И ако не дођете, ја ћу знати да то није вашом кривицом; само обећајте за случај да можете. Да ли ми верујете?

— Сигурно, верујем вам.

— Дакле, могу вас чекати?

— Ако могу ја ћу доћи само за један тренутак и одмах отићи.

— Је ли то врло опасно за вас?

— Ако ме ко види, можда ће бити врло опасно.

— Надам се да вас нико не може видети. У случају да ме неко види међ маслинама, ја ћу отићи пре но што дођете.

— Не знам. Можда ћу моћи рећи и којој другарици да ме причека, а ако се одмах вратим, ни она нити ико неће моћи рећи да сам била са вама.

— Ви ћете чинити како је најбоље. Хвала вам.

— Реците сад зашто бисте хтели да дођем?

— Тако! Чини ми се да ће цео мој живот после бити измењен, ако се и само за тренутак појавите тамо где вас будем чекао. Целога живота ћу вам бити захвалан. Глупо је и неразумљиво, и знам да вас ништа тамо нећу видети боље но сада.

Девојка се насмеши.

— Кад би требало да најпре поверујем у то, сигурно је да не бих дошла.

— Разуме се, зато и кажем да је бесмислено...

— Ево Сагрере. Сагрера, јеси ли ти?

— Ја сам; чекај!

— Хоћете ли доћи? Могу вас чекати?

— Мир! Сагрера, спава ли Педро?

— О, нашла сам пуну кућу дерњаве. Сад слава. Свиђа ли вам се ова месечина, господине?

— Нарочито језеро сад волим. Види се боље него на дану. Ја сам прошли пут ноћио тамо на Острву. После подне је падала киша али вече је било јединствено.

— Хоћемо ли, Сагрера?

— Хајдемо. Довиђења, млади господине.

— Довиђења, и хвала што ме нисте отерали.

— Надамо се да ћете опет доћи.

— Хвала, волео бих и сâм.

Излазим лагано из града навише. Свитци лете између маслина које бацају велику сенку. Град је испод мене велика тамна маса, али је језеро много светлије од неба. Месец има чудан облик који ми смета; гледам на другу страну. Треба да идем доста стазом пре но што зађем са ње, јер је дотле, између маслина, жито. Седам у сенку неке маслине.

Чекам тачно један сат. Знам да девојка више неће доћи. Решавам да останем још пет минута. Рибари на језеру сигурно ме више не чекају и вечеру нигде не могу тражити. Једино ми је рука са сатом испружена на месечини.

Пет минута свршавају такође. Треба да се дигнем. Тада одједном видим девојку како прилази. Она гледа на све стране; дајем јој знак.

— Могли сте да дођете?

— Страшно сам се бојала.

Седимо под маслином. Држим је још за руку и она не жури да је извуче.

— Мислила сам да сте отишли.

— Чини ми се да бих вас чекао да ујутру. Страшно сам био гладан.

Ћутимо. Обавијам је руком и осећам како се тргне али ћути.

— Не бојте се, само ћу вас помиловати по лицу. Тако је лепо, не треба да ме се бојите...

— Обећали сте да нећете.

— Разуме се. Јесте ли верени, Ивона?

— Не, ја нећу да се удајем.

— Мислите можда да се заветујете?

— Нећу да се удајем јер сам од детињства желела да пођем за једнога младића одавде. Био је пет година старији. Иако сам била девојчица пуштао је да играм с њима, дечацима, и бранио ме. Када се вратио из марине родитељи су га оженили.

— Је ли то скоро било?

— Има шест година.

— Је ли знао да желите да пођете за њега?

— Не знам. Ја нисам никад никоме то причала. Не бих ни вама да сте одавде, или да не знам да нећете никоме рећи.

— Зашто његови родитељи нису вас запросили?

— Била сам доста млађа од њега. Имала сам седамнаест година. Да су његови родитељи знали да бих ја хтела, они би ме сигурно запросили; ја са својим везовима могу добро да зарадим; више но он риболовом.

— Верујте да ми вас је искрено жао! Али како мислите да останете заувек девојка? Мислим да је то тешко у овако малом месту. То вам може донети много патње.

— Удаћу се доцније, али сада још нећу.

— Мислите ли да вас је волео?

— Не знам, ја ништа не знам; ја савршено ништа не знам. Он се оженио и сада је све свршено.

— Не бих желео да више говоримо о томе, ако вам је тешко. Можда вам је и лакше што можете да кажате.

— Лакше ми је.

— Ви?

— Ја? О, ја! Има шест година од тада, и више и не бих, може бити, желела да се удам за њега, да је слободан! Само још не могу да пођем за другога.

— Наћи ћете лако каквога красног момка који ће вас обожавати. Ви сте толико лепи.

— Кад будем решила запросиће ме, јер зарађујем својим рукама.

— Желим најискреније да имате много среће.

— Да сам живела у неком другом месту где бих видела још других људи, можда би неко од њих учинио да на њега заборавим. Али ја сам од детињства само њега видела а од оно мало што је било других, неки су изгинули, неки се поженили а неки отишли. Сигурно да у другим градовима живе људи који би ми, још и пре, изгледали савршенији од њега. Сада ниједног више не желим. Можда ћу једанпут поћи за неког, чија деца остану сирочад.

— Свакако да је страшно то што вам је тако покварило живот. Али ви сте толико млади. Ви сте необично паметни и можете да отресете то са себе. Изгледа да се ни иначе, никад и ни код кога, ствари не поделе како треба. Каква несрећа наш живот, ако га гледамо с једне стране. Жалим вас уистину...

Помиловао сам је по коси. Њен лик сасвим бео на месечини изгледао је непомичан, ћутао. Затим се насмешила недовршеним осмехом, осврнула главу на другу страну:

— Не чудите се што сам дошла?

— Не!

— Дошла сам да вам ово испричам. Хтела сам баш вама, пошто... када сам чула да сте...

— Немојте завршити. Сетио сам се; и није требно да кажете и то.

— Кад већ нисте одавде.

Приближио сам је још више себи; желео сам уистину да је утешим. И одједном, апсолутна чаробност и срећа овога тренутка уђоше у мене. Учини ми се да један део те среће, као ноћне тишине, мора прећи и на њу. Волео сам са усхићењем ту девојку која је трпела у животу, која још трпи и која је дошла да то каже. Заборавио сам зашто сам је звао да дође. Да је то било ради мене а не ради ње. Ја сам егоистички желео да ради даљег „мога“ живота она унесе у ову ноћ једно осећање среће; и она ми је унела у ову ноћ осећање среће, али због среће што знам да је то добро ради „њенога“ даљег живота. Био сам срећан што има неког који, обраћајући ми се у својој патњи, не наилази на чисту себичност. Пустила је, једва усплахирана, да је милујем по коси и раменима. Желео сам ипак да јој метнем главу у крило и да тако останем до зоре. Волео сам је толико ради „њене“ среће да је и „моја“ почела несвесно да се тиме користи. Она начини покрет да се дигне.

— Останите још мало. Не дижите се.

— Треба да пођем.

— Јесам ли вас наљутио?

— Не. Зашто?

— Не можете да останете још који тренутак?

— Морам свакако да идем.

Били смо усправни. Осећао сам скоро чврсте сузе у очима, толико сам се морао силити да не пружим руке и загрлим је уз грдно много пољубаца и речи. Рекох јој:

— Мислите ли да је опасно од ваших ако дуже останете?

— Можда.

— Довиђења!

Пустио сам је да сиђе, не додирнувши јој ни руку. Гледао сам лагано како силази. Могао сам још потрчати за њом.

Она се није освртала. Да се осврнула само једанпут потрчао бих, и после бих све заборавио; цела њена прича била би као предигра. Овако сам мислио: „док сам жив, остаће ми урезано до најмањих ситница ово њено силажење!“

Ја такође сиђох одмах ка језеру. Било ми је чак пријатно што сам гладан. Остављао сам да вечерам ујутру. Прошао сам поред куће у којој станује Пипо; ова је била сасвим мрачна. Три жене које су седеле на улици, под затвореним прозором, дизале су се баш да уђу.

— Добро вече, господине.

— Добро вече. Ви сте, Лоња?

— Да, господине. Једва смо успеле да смиримо мале и сад смо биле мало да се освежимо. Ви сте их сувише мазили. Ево ово је мати Пипова.

Руковах се са старицом.

— Задовољан сам што сам вас видео. Пипо спава? Рекли су ми да сте га ви спасли.

— Мајке су за то, господине. И то није први пут. Кад се сетим док су још били мали! Питајте Лоњу шта би све она учинила за своје девојчице.

— Поздравите Пипа сутра.

— Били су се забринули где сте. Његов је отац долазио малочас и причао му да су вас дуго чекали у крчми. Мислили су да сте се можда загубили на брду.

— Мало сам се заиста био и загубио. Начинио сам био дивну шетњу.

— Ми вас задржавамо а ваљда сте уморни.

— О, одморићу се већ. Добру ноћ!

— Добру ноћ, господине.

Жене уђоше и онда цела улица би савршено пуста. Тек на крају, један старац поздравља из мрака неке капије:

— Добру ноћ, господине!

— Добру ноћ. Изгледа ми шумно на води?

— Трамонтана мало, господине.

— Значи ништа од риболова?

— Ноћас ништа од риболова, господине.

— Добру ноћ, пријатељу.

— О, добру ноћ! Остајете ли дуже код нас, господине?

- Одлазим рано ујутру.
- Пријатан пут онда, господине.
- Хвала, стари пријатељу.

И упутих се лагано низ обалу. Иза себе чујем како старац затвара капију. Све што је било људско на језеру, спавало је.

III

У

близини сам мола. Осврћем се лагано. Заиста, све што је људско на

језеру спава. Нема више ничега човечанског у овоме пределу. Седам у први чамац који се њише на води и гледам. Не одвезујем га. Шта чини сада што дању по њему гамижу људи! Шта чини што су ту логоровале римске и маварске војске, гинули легионари а Сан Диего, окружен птицама и рибама, пловио Острву! И што се Пипу чини да је ту окован а девојка која је желела да пође за њега више уопште не жели да се удаје. О, она мора да има ипак једно осећање среће што се његова кћи зове њеним именом, и што се барка, којом он плови, зове исто тако. И ко зна да није он сам то име тражио од свога друга! Све је то, чим се утопило у сан, нестало потпуно са овога предела.

Ја сâм немам више кога да чујем, нити коме да одговарам. Као да нису никада ниједан људски глас унеле у себе, моје су уши сад испуњене само тамним ноћним ваздухом и влажним испарењима која се дижу са језера. Уста су ми такође пуна свеже и горке влаге. Као каква полуакватична животиња језик усхићено дише у овој свежини.

Преда мном се шири језеро осветљено месецом и његове су границе тамо где је ноћ спустила своје завесе, а не где почиње земља. Само ја не видим пре свега пред собом воду над којом влада ноћ, ни светиљке језера. Не видим шта је на њему живописност, већ шта је постојање и стварност. Свим својим бићем: да то није предео преда мном, већ део природе. Њени елементи, њени органи, живе заједнички и удружено. Оно што је некада за мене значило: пријатно жуборење кратких таласа око чамца; сада је и за моје уво, и за цело биће: одговор воде ваздушним струјама између неба и воде. Између неба и воде постоји ваздух и он тежи по води, набира је. Он сиса влагу из воде, кроз влагу пројектује месец, дугуљасто издужен. Земља је црна, и звездана кола, кроз огромне просторе око ње, и путују не нарушавајући непојмљиве зависности у безмерним перспективама.

И још је у мени звучало: Је ли то лепо? Можда! Ја не видим живописност, склад, поетичност. Огроман број елемената, или огроман број израза једнога истог елемента, живи трагично и херојски око мене. Живи у заједничкој борби и слози око мене. У сарађивању. Ја видим то, ја просто, искључиво и непосредно сазнајем то. И то је снажније од сазнања лепоте, то је јаче од сазнања живота преко дана, које је сазнање личнога живота. Сазнање живота уопште. Сазнање једне више лепоте, сазнање своје смрти. Без побуне, без критике. Као сазнање смрти мрава. У средини сам фабрике

природе. Осећам како расте и надима се важност судбине мрава а како сплашњава важност судбине Мене. Акватични сусрет у ноћи на чамцу. Сусрет двеју судбина.

Свуд око мене, до у бескрај, једино вода, ваздух, земља и небески огњеви. Птице и слепи мишеви који лете између тога. Рибе које пропливавају. Има свакако ситног језерског звериња, тј. има елемената који су вечити у васељени, и чија се вредност, у вечитој трансформацији, не мења. И има елемената који представљају живот, који су чудо, не само зато што постоје, већ и у односу према оној првој категорији. Ови уносе у вечите елементе нешто необјашњиво и на изглед пролазно.

Затим, исто тако на изглед ефемерно и неприродно као птице и слепи мишеви, струје кроз свет електричне реке, матице зрачења и таласи. Невидљиве експлозије и катастрофе односе оно што је у непосредној мојој близини, у висине које се не могу цифрама означити; и страховите катаклизме доносе силу висина, као безмерне водопаде, чак на ивицу чамца који од тога подрхтава.

Од тог планетског сурвавања вода игра; разливано сребро. У непосредној мојој близини акватично биље диже се из воде. Својим дугим лишћем оно дише ваздух над водом и својим стабљикама воду. Рибе пропливавају кроз стабљике. Слушам лагани шумор овога биља и гласна довикивања птица у висинама. Чује се шум ваздуха и воде, а из даљине допире лавез.

Поред свега тога, називам опет, по навици, то ноћним ћутањем и тишином. А ипак разазнајем да никада природа није била у живљем, у општијем шуму и разговору, у жуборењу. Чујем животињу кроз шевар, чујем шуштање гранчица у дрвећу. И цео би свет то назвао тишином. Једино зато што се ништа људско не меша својим гласовима у жуборење предела у ноћи. Довољно је да човек замукне па да се гласови природе дигну ослобођени а да он све то назове: Тишина.

Сва природа окол је у јединственоме раду сарађивања. Рекло би се да је све у природи ново и као да је тек постало. Све иде тачно и са заносом и овај живот земље и неба ужасан је и величанствен. У односу на живот организама, јер га ови не могу изменити.

Да, то је оно што је вечито, та стална свежина постања, та присутност постања, а оно што га види, осећа, поздравља и потврђује, мој дух и ја сав, пролазно је; непрестано на самрти. Нема у мени никакве жалости за тим, никакве жалости али узбуђења: да. Да ли могу да напишем то једном сад и више никада? Јер нико више неће веровати; ни ја више нећу веровати. Али сада: да! Веровали или не веровали! Жао ми је живота ове последње биљчице, као и мога. Не сувише, таман колико да је исто; или можда мало више ове биљчице, а ипак тако мало да је могу и ишчупати док размишљам ово а да немам никакве гриже савести. Жао ми је и свршетка покрета чамца који се њише. Или не, све је то лаж јер је мисао. Нећу да мислим. Нећу да мислим, и ево више не мислим. Не жалим више никога. Не жалим више ништа. Живим само својим ћелијама, само ћелијама. Као биљка.

Муња која суво ошину небо показа одједном све обале језера до највећих прецизности. Барке које су укотвљене неколико километара даље уз обалу, мреже,

врбе над њима. И показа читав ред брда и Монт Паланкинос који као да својим зидовима држи небо. Сва природа би оштра и плава као умрла усна. Једна звезда паде чим се поврати мрак. Засењен, не видим ни тамне профиле дрвећа и блискога брега: свет се сузио на мало сребрне воде преда мношћом и на сазвежђа изнад мене. Погледах у једном правцу и видех најсјајнију звезду како одлете косо у неки далек простор изван земље. Њена слика, начинивши тај исти пут у супротном правцу, по језеру појури право мени, до самог чамца, где се одједном угаси. Заблуда ока савршена: видим истовремено једну звезду која лети изнад мене и једну која лети право на мене. Повијем се у барци, као да ће ме погодити. Природа баца своје метеоре, своје муње, и слике својих муња, немо и убилачки као првога дака.

Дрвета која се примећују или не преко дана док људи живе крај њих, сада живе свој пуни, интегрални живот. Сваки лист има слепи напор да се одвоји од суседних листова како би што потпуније дисао. Осећам то, и онда несвесно раздвајам прсте на рукама како би их ваздух што боље обавио. Од горе до доле и било с које стране на другу, ниједне мисли. Све што је човечанско најзад спава и дубока људска дисања исто су тако мирна као дисања шума. Моја мисао такође више не ради. Само да закључи да живи и да је ту једина. С времена на време она покушава да полети. Удара се о све око себе као слепа птица. Затим остаје мирна и задихана.

То није лепота око мене (видео сам толико језера и ово није ништа чудније од осталих), већ исплетени живот онога што сачињава природу. То није језеро на коме сам већ један грдан сплет закона и сила; и мој живот у томе гори као пламичак. Ноћ је безмерна.

„Шта то чух, шта то чух! Слух, дух, крух... сух, плуг... пух, слух... њух, ...чух, њух, бух, трух, дух... сух, вух, клух, срух, дух, дух, слух... чух... чух... бух, вух, дух, гух, ђух, зух, жух, кух, лух, мух, нух... нух један, нух два, нух три, нух четири, нух пети, нух шести, нух шест хиљада, нух милион, нух билион!“ Билион! Билион, билион; нух билион. Звезда која пада? Не! Паланкинос? Не! Нух билион, нух билион. Нух, нух. Шта то, шта то? Ах да; шта то чух, шта то чух? Шта сам чуо? Можда је била видра или куна. Има ли овде куна? Да, да, шта то чух? Ноћ је била безмерна. О томе сам мислио. Ноћ је била безмерна. Кад је ноћ била безмерна? Требало би можда да идем да спавам. Уморан сам. Још мало. Чух, слух, дух! Колико је мозак глуп, глуп; луп, ступ, круп, ћуп, луп, луп, луп, руп, руп, руп; руп! Мора да је под сталном контролом. Мозак. Под сталном. Чијом? Целога тела, пажње, ваљда живота!“

Нова муња, не осветли језеро већ неколико брегова иза оне друге обале. Љубичаст, горећи од фосфора као буктиња, на врху једнога оштрога брега, градић и сеоце у њему. Прецизно оцртане куле, кровови, звонаре. Уз њих лижу бели пламени. Шта је тај градић? То је сасвим далеко, у лево од Монт Паланкиноса. Како да га нисам видео за време дана, негде, у другом плану иза првих брегова! Затим једна страна његова постаде прозирна, љуто зелена, огњена и виолетна а друга доби огромно тамна осенчења. Како се зове тај градић? Мора бити шест стотина метара бар над језером! И све највише једна секунда. Опет са те стране савршена помрчина.

„Нух билион... Шта то нух билион, зашто нух, зашто?“

И минут доцније нова муња у истом правцу као над истим бреговима, али осветливши друге врхове. Једна црна птица прхну у љуту светлост.

Можда је он уистину демон. Он лети у светлост муње, са црним огртачем који се шири око њега. Ја сам га видео једанпут таквог под Будвом док смо разговарали на тргу, дубоко у ноћ, а она жена урлала од привиђења. Док сам говорио с њим, видео сам га такође, истовремено, и како лети изнад нас над градићем, раширеног црног огртача. Нисам се бојао, осећао сам само задовољство што га видим таквог. И он је то знао. Сигурно да је знао. И уплашио се. Рекао је: Зашто сте ме довели овамо? Хајдемо! Био је луд. Бојао се да мислим да је демон. А ја сам се огромно, огромно радовао што га таквог видим. То је велики песник и то је објашњавало онда огромно много. Он демон!

Затим још севају муње и падају звезде. Падају, падају. Каква страховита ноћ метеора. Демонска! Зашто не демонска? То је један од положаја нашег сазнања у свему осталом.

До краја ове ноћи (вечито!) човечанство не постоји. Његова мисао не постоји. Само овај део површине земље, једне од космичких тела у ноћи, у општењу са другим телима, другим космичким силама у простору. Птице овде и тамо, ћуте у лишћу. Зора, када се дигне, доћи ће као и да је последња. А ми? Ми не тражимо ништа боље до да будемо заборављени. Зар? Заборављени.

Туп, туп, туп, луп, круп; треба устати и поћи на спавање. Глупо је овако сваки час, час падати у сан а час бити луцидан као пред стрељање. Хоћу да идем. Ако устанем и закорачам прећи ћу цео простор до гостионице. Врата су свакако отворена или постоји звонце. Заспати, заспати као у смрти: не, осећати како је добро што се спава.

Одједном страховит крик, пењући се и спуштајући, звук сирене, прелете преко језера. Има доста времена да су потмуло у ушима сви елементи из којих је састављен. Као у музици где се одједном среде у један вапијући глас. Дремљив, мора да давно чујем слабе и неодређене гласове. Из њих се одједном изградио и прелио овај крик. Несвесно сам га упознавао пре него што се изградио, а кад је дошао познао сам га као тешкога познаника. Он је оштар, челичан, љубичаст и врео, мириса на сумпор. Све је у њему механичко, електрично и неумитно. Рекло би се оштри писак сирена. Као да објављује пожар, несрећу, судар. А за њим опет ћутање. Ћутање, ћутање. У њему има ипак нечега страховито болног, људског, човечанског и вапијућег: у томе крику, електричном и механичком који долази из људског грла.

Неко ко је у ропцу, чије је тело расцепано, који губи крв. Неко који умире, кога убијају. То је крик који је изашао из крви, као каква звучна експлозија из сусрета крви, ваздуха и простора. Тај крик, који се ево апсолутно идентично понавља, исти је као ова муња у простору. Он осветљава нагло, одједном, нешто што ја на дану нисам уочио, јер је сувише много предмета било заједнички осветљено и звучно. Ја сам знао цео предео а ипак ми је само муња показала онај градић у другом плану, иза језера. Видео сам толико људи у обом месту, али је било нужно да буде потпуна ноћ, тишина, па да ми један крик осветли одједном цело једно трпљење; трпљење у томе човеку што виче, што је био загубљен у тој гомили и сада одједном звучно издвојен једини, једини је

присутан, једини у овој природи, над црвеном крвљу коју губи, над водом, над биљем, у гашењу метеора.

То може исто тако бити жена или човек. Снажно створење. И мора бити човек или жена који умиру; јер се иначе не виче овако, људски и механички, и телом и духом, силовито.

Излазим из чамца, идем лагано уз обалу, у томе правцу. Мислим: Како не потрче сви онамо! Сви прозори нису затворени, а људи, до којих допире тај глас, не могу да се не пробуде. Видим да су неки прозори уистину осветљени. Погађам да су тамо људи сели у постеље и прислушкујући врисак говоре шапатом са женама. Али зашто не пођу да виде шта се догађа? Чујем, затим, такође људске гласове, негде иза кућа да се, као папрати уз високо дрво које чупају елементи, скупљају и пузају уз велико, страховито крештање. Један једини страшан глас пење се и превија, залета се између свода и језера, из ситних, узбуђених људских гласова; страшно ситних и прецизних.

Видим их у помрачини пред кућом. Неколицину. Не видим никога засебно, већ све заједно. Више нагађам. Не знам има ли и жена међ њима. Прозори околних кућа су сасвим мрачни, али мора да се оданде љубопитљиво слуша, мора да су лица узбуђених девојака или жена, изнутра, уз саме прозоре. Жена, јер сад се јасно разазнаје да је то жена која виче, кричи дивље у кући на којој између преклопљених капака сија дуга, светла линија. Људи говоре полугласно. Ја не разазнајем, не слушам њихове речи; они не примећују мој прилазак; ипак разумем јасно шта се збива. Чак ме не занима ни шта је ту, ни што сам ту. Једино: ја сам ту дошао и сад сам ту. Свакако да је страшно доцкан.

Неко долази иза куће носећи нешто тамно и велико, с чега се распростире мирис топле паре.

— Донела си?

— Ето. Боље би било лупати на врата.

— Не, уђи само, — каже дуболи мушки глас, свечан као да држи беседу; и једна сенка прелази испред пруга што светле између капака, у намери да отвори.

— Нећу да улазим, биће нас сувише. Лупај, Марија-Лујза ће изићи.

Лупају. Као да цело језеро одједном долази до нас, тако ме тај звук сети на звук којим је рибар ударао жљеб у чамац, пре но што ће се отиснути. Лупају опет.

— Баш врло добро, — каже жена испред отворених врата и као лебдећи у некој рујној светлости, што нам пође полугашена и помешана сенкама. Ја тада видим сва окупљена лица. Они гледају унапред оштрим погледима и као да су на некој ноћној миси. Велики женски крик полете на нас тешко и оштрицом. Двапут јачи, челичнији но малочас, а онда стаде и повуче се у полумрак.

— Да ли је сасвим врела?

— Сигурно! — Жене измењаше речи. И онда друга, повлачећи се, поче да притвара врата.

— Хоће ли скоро?

— Ја мислим сад. — Брава заврши њену реченицу: трам!

Опет помрчина.

— Ја мислим на то, — рече човек, — на то, ту глупост.

— Шта мислиш?

— Да је увек исто глупо што човек неће да се мрдне од нечега кад није нужно, а онда кад треба: није ту.

— Нисам разумео.

— Карлос је остао цело време овде да би био уз жену, јер је била болесна и чекала то, а сад је морао отићи, а нису израчунали добро дан.

— То је као моја мајка која није хтела нигде да иде да јој се не би шта догодило, а онда је једанпут зажелела да иде на свечаност на Острву, па у чамцу умрла.

— Не могу никада да заборавим онај шамар; имала је прстен на руци; ја после нисам хтео да идем у школу.

— То је била строга жена, твоја мати.

— Строга? Страшна. Када је сањам само, скочим. Нисам никада разумео зашто је била таква. И колико сам је поштовао!

— Можда је волела да има најпре кћер?

— Имати кћер? Али ко би онда ловио по језеру? Ко би их хранио? Чим сам дошао на свет, ја сам већ био један човек коме је одређено да ради да би они живели. Не знам што је била таква.

— Као што кажеш. Налазим да је то уопште глупо.

— Шта?

— Налазим да је глупо живети; ето то. Ево, цео свет жали ову жену зато што пати, и ова је као све жене заиста јадница, али, што се мене тиче, ја жалим пре свега тога што се рађа. Зашто да живи, шта ће њему да живи! Да би прво јео свог оца, па онда њега његова деца и најзад да цркне.

— Ајде, ајде, — рече други. — Претерујеш. Као увек. Зар би се могло живети без деце? Ја волим своју децу, и не налазим да ме једу. И после, не можемо рећи да нам у младости није било добро. То због нас трпе овако жене, јер ми волимо да их волимо. И децу да волимо.

— Шта ће му да живи, кад је то све исто, и кад ће то увек бити исто! Биће леп и млад и вероваће да може шта хоће а у ствари може само једно једино, а то је оно што су сви могли. Ништа боље ни више. После ће бити, стар, стар.

— Као ти, рецимо! — рече онај насмејавши се.

— Као ја. И кад буде видео девојку неће имати снаге чак ни да је пожели. Јест као ја. Ако би требало родити се понова, и ако би ме питали, ја бих рекао: Не!

— Иди цркни. Премлаћен! Лажљивче. Ја да имам да се родим, и без руку, ја бих рекао: Да, да! Опет млад и луд, ма и без руку, ма и у сраму. Опет.

— Да, опет, — понови човек иронично. — Опет!

— То може бити такође и девојче!

— Апсолутно, и девојче. То је чак вероватно.

— Кад би требало да се понова родим... Мислим на све то... Замислите тај дечко који дође, који расте, расте, и који остаје док ми одлазимо. Ускоро само они што су као он биће на овом језеру. Ниједан од нас; баш ниједан! Нигде у свету ниједан од оних што су данас. Онда бих волео да се родим опет, не да растем, већ да се нађем међ њима, па да погледам свуда у круг.

— И на ком крају света би хтео да то буде? Можда баш овде?

— Да, баш овде ако треба.

— И онда би опет имао да умреш, и опет би желео да се понова родиш да би опет погледао и тако редом.

— Опет бих то желео.

Човек који је говорио у почетку весело, растужи се очито. Његов глас постаде врео и несносан као код алкохоличара.

— Мислим да је сад већ готово. Бар се оданде више ништа не чује.

— Готово? Тек почиње, — рече онај смејући се, — тек почиње. То један нови човек пушта први пут свој глас.

Говоре још неколико минута. Свуда околу тишина опет савршена. Прозори осветљени замрачили су се. Једина светлост: све даље севање муње и танка сјајна

пруга између капака на прозорима. Седећи на једном ниском зиду, са чије висине почиње стрмо маслињак, наслоњен на ивицу куће, дишем широко прву предсвитну хладовину. Мислим лагано, лагано на све то, мислим тако страховито лагано, тако неупоредиво лагано. Звуци, таласи хладноће, влаге, боје људских гласова пролазе између тих мисли као читаве војске. Зашто тако лагано? Је ли то сан који их разређује? Тако, лагано, лагано, долазе мисли о том. И шта хоће да кажу те мисли? Шта хоће да значе те мисли? Мислим, мислим. Ја нисам никада осетио толику стварност мисли. Никада је осетио тако материјално, тако просторно. Све постаје материја, јер материја добија вредност изнад свега...

Онда се врата отварају и жута светлост иде на нас и чини да опет ноћ свуда иза ње постаје црна као мастило. Неко пита:

— Дакле?

— Дечак.

„То, то, кажем у себи, то! Не, нисам о томе мислио, никако о томе. Доцкан је, страшно је доцкан!“ Дижем се, враћам се лагано између кућа, не излазим испред њих на језеро, јер са њега бије хладноћа. Идем да легнем: сутра треба рано устати. Имам ипак неколико сати за спавање. Покаткад се, и само за један сат, човек одмори као за целу ноћ. Ја спавам изврсно у возу. Узећу место крај прозора, наслонити се и спавати. Пазићу да се не наслоним на завесу, јер су завесе увек гараве. Али ћу спавати, спавати. Сад можда већ нећу више спавати, иако сам уморан, јер ме је сан ваљда напустио. То је чудно како ће он живети. Никад се не зна како ће живети човек који тек почиње да дише. Волео бих да знам шта ће рећи о животу када први пут буде требало да нешто каже о њему. Смешно је како људи говоре о животу. Сваки има свој суд о њему... Треба поклати све петлове. Чак ако би дан и заборавио да сване — каква глупост! То није да би певали, већ да би себе разбудили. Шта ме се тиче шта ће мислити о животу. Шта мислим ја о животу? Ја говорим много о њему, али, да ли заиста мислим о њему? Шта ће бити тај нови човек? Рибар? Можда и нешто сасвим друго! Можда ће ићи да живи на другој страни! Ми не можемо ништа да знамо о томе шта ће бити са животом једног човека. То може бити једна јединствена ствар: живот који тек почиње. Јединствена.

Ја? Не, ја не бих хтео да се може понова почети. То може бити јединствена ствар... Јединствена...

